

Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci

RAPORT Z BADAŃ

DAJEMY
DZIECIOM
SIŁĘ

Autorzy:

Joanna Włodarczyk, *Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę*
Katarzyna Makaruk, *Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę*
Piotr Michalski, *Instytut Psychologii PAN*
dr Monika Sajkowska, *Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę*

Konsultacje:

Joanna Klocek, *Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę*
dr Marta Malinowska-Cieślak, *Zakład Zdrowia i Środowiska, Wydział Nauk o Zdrowiu,
Uniwersytet Jagielloński – Collegium Medicum*
Joanna Marszał-Kotas, *Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę*
Marta Niedźwiedzka, *Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę*

Redakcja: Maciej Czerwiński

Projekt graficzny: Norbert Grzelka

FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

Współfinansowano ze środków –
Funduszu Sprawiedliwości, którego
dysponentem jest Minister
Sprawiedliwości

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

www.ms.gov.pl

Copyright © 2018 Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

ISBN 978-83-65675-07-1

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

03-926 Warszawa, ul. Walecznych 59

Tel. (22) 616 02 68

fdds@fdds.pl

www.fdds.pl

Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci

RAPORT Z BADAŃ

SPIS TREŚCI

Podziękowania	5
Najważniejsze wyniki	7
Wstęp	9
Cele badania	11
Metodologia badania	12
Kwestie etyczne	12
Kwestionariusz	12
Próba	14
Analiza danych	15
Procedura badania	15
Ograniczenia badawcze	16
Doświadczenie krzywdzenia	17
Przestępstwa konwencjonalne	18
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	20
Zaniedbanie fizyczne	23
Bycie świadkiem przemocy domowej – wiktymizacja pośrednia	24
Przemoc rówieśnicza	26
Obciążające doświadczenia seksualne	29
Wykorzystywanie seksualne	32
Dysfunkcje rodzinne, wsparcie społeczne i zachowania autodestrukcyjne	36
Dysfunkcje rodzinne	36
Wsparcie społeczne	37
Zachowania autodestrukcyjne	40
Dysfunkcje rodzinne a krzywdzenie	41
Przestępstwa konwencjonalne	41
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	42
Zaniedbanie fizyczne	42
Wiktymizacja pośrednia	42
Przemoc rówieśnicza	43
Obciążające doświadczenia seksualne	43
Wykorzystywanie seksualne	44
Krzywdzenie a zachowania autodestrukcyjne	45
Samookaleczenia	45
Próby samobójcze	45
Wsparcie społeczne jako czynnik ochronny	45
Rekomendacje	47
Bibliografia	51
Aneks 1: Wskaźniki zmiennych	53
Aneks 2: Tabele regresji	56

PODZIĘKOWANIA

Badanie skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci w Polsce powiodło się dzięki staraniom oraz zaangażowaniu wielu osób na różnych etapach badania. Chcielibyśmy podziękować wszystkim, którzy przyczynili się do tego sukcesu.

Szczególne podziękowania należą się Agacie Dankiewicz za jej zaangażowanie i nieocenione wsparcie.

Dziękujemy stażystkom FDDS Aleksandrze Kowalskiej i Patrycji Skonecznej.

Dziękujemy Renacie Szredzińskiej za pomoc w realizacji projektu oraz cenne uwagi do raportu.

Zespół badawczy chciałby wyrazić wdzięczność wszystkim osobom i instytucjom, które wsparły badanie. Dziękujemy dyrektorom szkół, nauczycielom i pracownikom szkół za pomoc w realizacji badania, a także rodzicom, którzy wyrazili zgodę na udział ich dzieci w badaniu. Przede wszystkim jednak dziękujemy dzieciom, które wzięły udział w badaniu.

Wiedza o problemie krzywdzenia dzieci jest podstawą planowania działań z zakresu polityki społecznej, której celem jest przeciwdziałanie przemocy. Musimy wiedzieć, jak poważny jest to problem oraz czy wprowadzane rozwiązania profilaktyczne i pomocowe są skuteczne. Diagnoza skali problemu przemocy wobec dzieci powinna więc być prowadzona systematycznie, by śledzić i interpretować trendy oraz oceniać, czy zmieniamy się jako społeczeństwo i czy udaje się nam zapobiegać złemu traktowaniu dzieci.

„Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci” przeprowadzona przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę jest jednym z nielicznych badań w Polsce mających na celu pogłębienie oraz uaktualnienie wiedzy na temat wiktylizacji dzieci i młodzieży oraz jej uwarunkowań. Tegoroczne badanie jest drugą edycją diagnozy problemu przemocy wobec dzieci zrealizowanej w 2012 roku (Włodarczyk, Makaruk, 2013). Zostało ono sfinansowane ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości.

Przedmiotem badania był problem doświadczania przez dzieci różnego rodzaju przemocy lub krzywdzenia, co określa się terminem *wiktylizacji* (z ang. *victimisation* – bycie ofiarą krzywdzenia). Szczegółowe formy wiktylizacji uwzględnione w badaniu opisano w dalszych częściach raportu. Inspiracją do konstrukcji narzędzia badawczego był *Kwestionariusz wiktylizacji młodzieży (Juvenile Victimization Questionnaire, JVQ)* autorstwa Sherry L. Hamby i Davida Finkelhora. Podobne badania były prowadzone w Stanach Zjednoczonych przez *Crimes Against Children Research Center*, Wielkiej Brytanii przez *National Society for the Prevention of Cruelty to Children* oraz Hiszpanii przez Uniwersytet Barceloński.

„Ogólnopolską diagnozę skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci” przeprowadzono na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie 1155 uczniów w wieku 11–17 lat. Zamiarem Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę jest powtarzanie badania w kolejnych latach.

Jako Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę mamy nadzieję, że wyniki tego badania będą przyczynkiem do szerszej debaty na temat znaczenia skutecznej profilaktyki oraz dostępności pomocy dla dzieci, które doświadczyły krzywdzenia.

NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI

- **Siedmiu na dziesięciu** nastolatków (72%) w wieku 11–17 lat doświadczyło w swoim życiu **przynajmniej jednej** z siedmiu badanych **kategorii krzywdzenia**.
- **Co trzecia** badana osoba (32%) doświadczyła co najmniej jednej formy **przestępstw konwencjonalnych** (wandalizmu, rozboju lub napaści).
- **Przemocy ze strony bliskich dorosłych** doświadczyło **41%** młodych ludzi. Co trzeci badany (33%) doznał ze strony bliskich dorosłych przemocy fizycznej, a co piąty (20%) – przemocy psychicznej. Sprawcami obu tych form przemocy najczęściej byli rodzice.
- **Świadcami przemocy domowej** (między rodzicami lub osoby dorosłej wobec innego dziecka) było **13%** badanych uczniów.
- **Ponad połowa** respondentów (57%) padła ofiarą przynajmniej jednej formy **przemocy rówieśniczej**. Spośród wszystkich badanych form przemocy rówieśniczej najwyższy odsetek nastolatków padł ofiarą przemocy fizycznej (42%), a w dalszej kolejności przemocy psychicznej (29%), napaści zbiorowej ze strony rówieśników (18%), znęcania się (14%) i przemocy na randce (6%).
- **Co piąty** nastolatek w wieku 13–17 lat (20%) miał **obciążające doświadczenie seksualne** obejmujące przemoc seksualną, werbowania do celów seksualnych w internecie lub ekshibicjonizm.
- **Siedem procent** badanych w wieku 13–17 lat doświadczyło kiedykolwiek **wykorzystania seksualnego**. Najwięcej respondentów doświadczyło wykorzystania seksualnego ze strony rówieśnika, następnie kontaktu seksualnego przed 15 r.ż. z osobą dorosłą oraz niechcianego dotyku ze strony znajomego lub obcego dorosłego.
- Najczęściej występującą **dysfunkcją w rodzinach** badanych było nadużywanie alkoholu (15%). Rodzice co siódmego nastolatka (14%) rozstali się lub rozwiedli. Dziewięć procent badanych w wieku 13–17 lat zadeklarowało, że ktoś z domowników chorował na depresję lub inną chorobę psychiczną, a 5% badanych w wieku 15–17 lat przyznało, że domownik próbował popełnić samobójstwo.
- **Zdecydowana większość** badanych (89%) **wskazała choć jedną osobę w swoim otoczeniu, do której może się zwrócić w trudnej sytuacji**. Siedem procent dzieci przyznało, że nie ma takiej osoby. Najczęściej osobą wspierającą jest matka, następnie kolega lub koleżanka, a na trzecim miejscu – ojciec.
- **Co szósty** polski nastolatek w wieku 11–17 lat (16%) **okaleczał się**, a **7% badanych podjęło próbę samobójczą** (pytano osoby w wieku 13–17 lat). Istotnie częściej zachowania autodestrukcyjne występowały wśród **dziewczyń** – co czwarta (23%) okaleczała się, a co dziesiąta (10%) próbowała się zabić.
- Badani, których członkowie rodziny **nadużywali alkoholu**, pięciokrotnie częściej padali ofiarą **przemocy ze strony bliskich dorosłych**, trzykrotnie częściej doświadczali **przemocy rówieśniczej i wykorzystywania seksualnego** oraz byli dwukrotnie bardziej narażeni

na **obciążające doświadczenia seksualne**. **Zażywanie narkotyków** przez członka rodziny ponad pięciokrotnie zwiększało szansę respondenta na doświadczenie **przemocy rówieśniczej** i trzykrotnie na doświadczenie **przemocy ze strony bliskich dorosłych**. Nastolatki (w wieku 13–17 lat), których **członkowie rodziny cierpieli na depresję lub inną chorobę psychiczną**, ponad czterokrotnie częściej niż pozostałe osoby doświadczały **przemocy rówieśniczej**.

- Dzieci, które doświadczyły **przemocy rówieśniczej**, oraz te, które doznały **przemocy ze strony bliskich dorosłych**, trzykrotnie częściej **okaleczały się**. Natomiast te, które były **zaniedbywane fizycznie** lub miały **obciążające doświadczenia seksualne**, podejmowały takie zachowania dwa razy częściej.
- Dzieci, które doznały **przemocy rówieśniczej**, ponad siedem razy częściej podejmowały **próby samobójcze**. Te, które doświadczyły **wykorzystania seksualnego** lub **bycia świadkiem przemocy domowej** – trzy razy częściej.

WSTĘP

Premoc wobec dzieci i młodzieży jest poważnym problemem społecznym oraz istotnym zagadnieniem z zakresu zdrowia publicznego (Malinowska-Cieślik, Zabdyr-Jamróz, Balcerzak, Ścibor, 2014). Doświadczenie krzywdzenia stanowi jedno z największych zagrożeń rozwoju, zdrowia i bezpieczeństwa dziecka, a jego negatywne konsekwencje mogą być zarówno somatyczne, jak i psychiczne oraz moralne (Gulla, Wysocka-Pleczyk, 2009; Włodarczyk, 2017a). Konsekwencje te często determinują całe życie osoby skrzywdzonej. Jak pokazują wyniki badań (Makaruk i in., 2018) zrealizowanych wśród polskich studentów, osoby ze skumulowanym doświadczeniem krzywdzenia w dzieciństwie w porównaniu z osobami, które ich miały w ogóle, 17 razy częściej podejmowały próby samobójcze, 12 razy częściej okaleczały się, pięć razy częściej nie miały żadnej bliskiej osoby, cztery razy częściej używały substancji psychoaktywnych oraz trzy razy częściej ryzykownie piły alkohol.

Chociaż w Polsce w ostatniej dekadzie zakres prawnej ochrony dzieci przed przestępczością znacząco się poprawił, to jednak skala przestępstw na szkodę dzieci według statystyk sądowych utrzymuje się na stałym poziomie (Trocha, 2017). Ponadto wyniki badań retrospektywnych i opinii społecznej pokazują, że skala doświadczeń przemocy oraz wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży jest wysoka. *Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci* (Włodarczyk, Makaruk, 2013) zrealizowana przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę w 2012 roku pokazała, że 71% respondentów w wieku 11–17 lat doświadczyło przynajmniej jednej formy wiktymizacji, a co dziesiąty nastolatek doznał co najmniej sześciu jej form. Ponad połowa badanych nastolatków (59%) padła ofiarą przemocy ze strony rówieśników, a co trzeci (34%) doznał jej ze strony bliskich osób dorosłych. Dwadzieścia siedem procent badanych przyznało, że zostało pokrzywdzonych przestępstwem konwencjonalnym (rozbojem, wandalizmem, napaścią), 18% było świadkami przemocy domowej, co ósmy (12%) doświadczyło jakiejś formy wykorzystywania seksualnego (Włodarczyk, Sajkowska, 2013), a 6% doświadczyło zaniedbania fizycznego. Badania pokazują również, że nadal niemal połowa dorosłych Polaków (48%) uznaje, że rodzic ma prawo uderzyć dziecko za karę, a co czwarty rodzic (26%) przyznał, że zdarzyło mu się stosować kary cielesne (Włodarczyk, 2017b).

Także dane z badań zrealizowanych dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w 2014 roku (Miedzik, Godlewska-Szurkowska, 2014) wskazują, że w opinii Polaków przemoc wobec dzieci w rodzinie jest dość powszechna. Wśród dorosłych respondentów niemal co drugi (47,1%) zna osobiście rodziny, w których dochodzi do przemocy wobec dzieci: 26,4% zna rodziny, w których stosuje się przemoc psychiczną, a 25,7% – rodziny, w których stosuje się przemoc fizyczną wobec dzieci. Co trzeci nastolatek (32%) zna co najmniej jednego rówieśnika ze swojego otoczenia, który doświadcza jakiejś formy przemocy w rodzinie.

Badania zrealizowane w 2017 roku na próbie dorosłych Polaków (Włodarczyk, 2017b) pokazały, że 42% badanych jest zdania, że coraz częściej dochodzi do wykorzystywania

seksualnego dzieci. Przekonanie to jest prawdopodobnie skutkiem zwiększającej się świadomości społecznej i nagłaśniania takich zdarzeń w mediach.

W Polsce głównym urzędowym źródłem wiedzy o skali problemu przemocy wobec dzieci oraz ich wykorzystywania seksualnego są statystyki policyjne i sądowe. Według Ministerstwa Sprawiedliwości rocznie od 3 do ponad 4 tys. osób, które nie ukończyły 18 lat, jest pokrzywdzonych przestępstwem z art. 207 Kodeksu karnego (fizyczne lub psychiczne znęcanie się). Zdecydowana większość to przypadki kwalifikowane jako przemoc w rodzinie (Włodarczyk, 2017a). W 2017 roku 68 934 dzieci zostało objętych pomocą grup roboczych przy Zespołach Interdyscyplinarnych ds. Rozwiązywania Problemów Przemocy w Rodzinie (MRPiPS, 2018). W tym samym roku 1123 dzieci zostało odebranych z rodziny z powodu bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia w związku z przemocą. Raporty policjantów biorących udział w interwencjach w ramach procedury „Niebieskie Karty” pokazują, że najczęściej dotyczą one przemocy psychicznej i fizycznej.

W 2016 roku ponad tysiąc dzieci, które nie ukończyły 15 lat, zostało pokrzywdzonych przestępstwem z art. 200 Kodeksu karnego (obcowanie płciowe z osobą poniżej 15 r.ż.), 285 dzieci – przestępstwem z art. 200a (*grooming*), a prawie 2 tys. – z art. 202 (udostępnianie małoletniemu treści pornograficznych oraz utrwalanie, sprowadzanie i posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15; Sajkowska, 2017). Dostępne statystyki nie przedstawiają jednak realnej skali zjawiska wykorzystywania seksualnego, ponieważ – jak wynika z badań (Beisert, Izdebska, 2012; McElvaney, 2015) – rzadko dochodzi do jego ujawniania i poinformowania jakichkolwiek służb, w tym organów ścigania.

CELE BADANIA

Celem badania było pogłębienie i uaktualnienie wiedzy na temat doświadczenia przez dzieci oraz młodzież w Polsce interpersonalnej przemocy ze strony dorosłych i rówieśników, czyli wiktymizacji oraz jej uwarunkowań, a w szczególności:

- poznanie skali występowania różnych form przemocy doświadczanej przez dzieci i młodzież, w tym wykorzystywania seksualnego;
- określenie zależności między doświadczeniami przemocy u dzieci i młodzieży a dysfunkcjami w rodzinie;
- określenie zależności między doświadczeniami przemocy u dzieci i młodzieży a podejmowaniem zachowań autodestrukcyjnych

METODOLOGIA BADANIA

Kwestie etyczne

Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy. Projekt wymagał wyrażenia zgody na udział w badaniu przez dyrektora szkoły, następnie pisemnej zgody rodzica lub opiekuna dziecka oraz ustnej zgody samego dziecka.

W celu zminimalizowania ryzyka wystąpienia szkód psychologicznych związanych z uczestnictwem w badaniu w procesie tworzenia kwestionariusza brał udział zespół ekspertów: Joanna Marszał-Kotas (psycholożka), Marta Niedźwiedzka (lekarka psychiatra) oraz dr Monika Sajkowska (socjolożka). Ponadto badanie właściwe poprzedzono pilotażem, dzięki któremu było możliwe wprowadzenia zmian do kwestionariusza i jeszcze lepsze dostosowanie jego wersji do wieku respondentów. Wszyscy uczestnicy badania zostali poinformowani o możliwości skorzystania z oferty bezpłatnego Telefonu Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 116 111 w sytuacji, gdyby chcieli porozmawiać na tematy poruszane w kwestionariuszu.

Badanie uzyskało pozytywną opinię Komisji ds. Etyki Badań Naukowych z Udziałem Człowieka Uniwersytetu Warszawskiego.

Kwestionariusz

Badanie zostało oparte na metodologii i kwestionariuszu *Juvenile Victimization Questionnaire* (JVQ; Hamby, Finkelhor, 2004; Hamby, Finkelhor, Ormrod, Turner, 2004; Hamby, Finkelhor, Turner, Kracke, 2011), który został opracowany przez amerykańskie Centrum Badań nad Przestępstwami wobec Dzieci (*Crimes Against Children Research Center*) przy Uniwersytecie New Hampshire. W Stanach Zjednoczonych kwestionariusz JVQ jest wykorzystywany do realizacji cyklicznych badań *National Survey of Children's Exposure to Violence* (NatSCEV). Ten sam kwestionariusz był także podstawą badań w innych krajach, w tym badania przeprowadzonego w Wielkiej Brytanii przez *National Society for the Prevention of Cruelty to Children* (NSPCC; Radford i in., 2012) oraz w Hiszpanii przez Uniwersytet Barceloński (Forns, Kirchner, Soler, Paretila, 2013).

Kwestionariusz JVQ obejmuje wiele form wiktymizacji, takich jak doświadczenie wandalizmu, rozboju, napaści z bronią, przemocy ze strony rodziców lub opiekunów, w tym zaniebdania, przemocy rówieśniczej, przemocy seksualnej i bycia świadkiem przemocy.

Kwestionariusz JVQ wyróżnia to, że ocenia u badanej osoby doświadczanie różnych form przemocy zarówno w ciągu życia, jak i w roku poprzedzającym badanie. Dzięki temu umożliwia porównanie między poszczególnymi grupami wiekowymi respondentów, eliminując efekt kumulacji doświadczeń wiktymizacyjnych (starsze dzieci mają większe szanse doświadczyć więcej form przemocy – tak samo, jak innych doświadczeń – w ciągu całego życia niż młodsze).

Na wstępie uczestnikom badania są zadawane pytania główne, filtrujące (Czy kiedykolwiek...?). Jeśli odpowiedź jest twierdząca, stawiane są pytania dodatkowe dotyczące czasu

zdarzenia (Czy wydarzyło się to w ciągu ostatnich 12 miesięcy?), sprawcy (Kto to zrobił? Jakiej płci była ta osoba?) oraz – w niektórych przypadkach – innych szczegółów tej sytuacji.

W roku 2012 Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (wtedy Fundacja Dzieci Niczyje) prowadziła badania z wykorzystaniem kwestionariusza JVQ (Włodarczyk, Makaruk, 2013). Podczas opracowania pierwszej wersji polskiego narzędzia wprowadzono wiele zmian i uzupełnień, adaptując amerykański kwestionariusz do polskich warunków i dążąc do minimalizacji drażliwości pytań. Pierwszym etapem pracy nad narzędziem był wybór na podstawie pytań kwestionariusza JVQ form wiktyimizacji, które miały zostać objęte badaniem w Polsce. Następnie wybrane pytania przetłumaczono z języka angielskiego na język polski, a słownictwo dostosowano do polskich warunków i respondentów. Dodatkowo w celu ułatwienia badanym zrozumienia treści pytań oraz przypominania sobie sytuacji, w której doświadczyli przemocy, każde z pytań poprzedzono krótką jedno-, dwuzdaniową historyjką z dwiema wersjami – dla chłopców i dla dziewczyn. Każda historyjka opisywała sytuacje, które były egzemplifikacjami diagnozowanych form wiktyimizacji. Kwestionariusz zastosowany w 2018 roku rozszerzono o pytania dotyczące dysfunkcji w rodzinie (np. nadużywanie alkoholu, próby samobójcze członków rodziny), a także podejmowanie zachowań autodestrukcyjnych (samookaleczenia i próby samobójcze).

Przed przystąpieniem do właściwego badania przeprowadzono jego pilotaż, polegający na konsultacji kwestionariusza z nastolatkami w dwóch grupach wiekowych – 11–14 i 15–17 lat. Wzięło w nim udział dziewięć respondentów – pięć dziewczyn i czterech chłopców (pięć osób było w wieku 11–14 lat i cztery w wieku 15–17 lat). Badani byli uczniami szkół podstawowych, gimnazjalnych lub ponadgimnazjalnych. Podczas wywiadu respondentom zadano pytania dotyczące oceny trudności kwestionariusza, jego zrozumiałości językowej, a także ewentualnych zmian, które ich zdaniem byłyby korzystne. Kwestionariusz został oceniony przez respondentów jako ogólnie zrozumiały i poruszający ważne tematy. Większość uwag dotyczyła kwestii językowych. Na podstawie uzyskanych informacji wprowadzono istotne zmiany.

W rezultacie adaptacji kwestionariusza diagnozie poddano 22 formy wiktyimizacji, które zostały podzielone na siedem szerszych kategorii:

Przestępstwa konwencjonalne:

- wandalizm,
- rozbój,
- napaść przy użyciu niebezpiecznego przedmiotu.

Przemoc ze strony bliskich dorosłych:

- przemoc fizyczna,
- przemoc psychiczna.

Zaniedbanie fizyczne (od 12 r.ż.):

- brak czystych ubrań,
- brak opieki podczas choroby.

Wiktyimizacja pośrednia, bycie świadkiem przemocy domowej:

- bycie świadkiem przemocy między rodzicami,
- bycie świadkiem przemocy wobec rodzeństwa.

Przemoc rówieśnicza:

- przemoc fizyczna,
- przemoc psychiczna,
- napaść zbiorowa,
- znęcanie się,
- przemoc podczas randki (od 13 r.ż.).

Obciążające doświadczenia seksualne (od 13 r.ż.):

- słowna przemoc seksualna,
- werbowanie do celów seksualnych w internecie,
- ekshibicjonizm.

Wykorzystywanie seksualne (od 13 r.ż.):

- niechciany dotyk ze strony rówieśnika,
- kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą,
- niechciany dotyk ze strony znajomego dorosłego,
- niechciany dotyk ze strony obcego dorosłego,
- komercyjne wykorzystywanie seksualne.

Wskaźniki kategorii i form krzywdzenia opisano w aneksie 1.

Próba

Badanie przeprowadzono na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie warstwowo-losowej 1155 nastolatków w wieku 11–17 lat.

Warstwowania demograficznego dokonano na podstawie danych demograficznych zawartych w publikacji GUS pt. *Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym*, aktualnych na 30 czerwca 2017 roku.

Operatem, na którego podstawie dokonano losowania szkół, był wykaz szkół i placówek Systemu Informacji Oświatowej dostępny na stronie internetowej Centrum Informatycznego Edukacji¹, aktualny na 30 września 2017 roku.

Stratyfikację próby uczniów zdefiniowano w oparciu na następujących warstwach geograficzno-demograficznych:

- Pięć klas wielkości miejscowości:
 - wieś,
 - miasta do 50 tys. mieszkańców,
 - miasta 50–200 tys. mieszkańców,
 - miasta 200–500 tys. mieszkańców,
 - miasta powyżej 500 tys. mieszkańców.

¹ <https://cie.men.gov.pl/sio-strona-glowna/podstawowe-informacje-dotyczce-wykazu-szko-i-placowek-owiatowych/wykaz-wg-wojewodztw/>

- Płeć:
 - chłopiec,
 - dziewczyna.
- Wiek:
 - od 11 do 17 lat w podziale na poszczególne roczniki 2001–2007.

Uczniów przypisano na podstawie wieku do następujących typów szkół:

- roczniki 2004–2007 – szkoła podstawowa,
- rocznik 2003 – gimnazjum,
- roczniki 2001–2002 – szkoła ponadgimnazjalna.

Łącznie badanie przeprowadzono w 41 szkołach na terenie całej Polski. W badanej grupie było 51% dziewczyn i 49% chłopców, a 57% osób było w wieku 11–14 lat oraz 43% – w wieku 15–17 lat. Maksymalny błąd teoretyczny dla próby wyniósł $\pm 5,01\%$, przy poziomie ufności (CI) 95%.

Tabela 1. Struktura próby

	Ogółem		11–14 lat		15–17 lat	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Dziewczyny	587	51%	324	50%	263	52%
Chłopcy	568	49%	329	50%	239	48%
Ogółem	1155	100%	653	100%	502	100%

Analiza danych

Do analizy danych wykorzystano program SPSS Statistics 25. Obliczono statystyki opisowe oraz przeprowadzono analizy, w tym test chi-kwadrat i dokładny test Fishera, w celu sprawdzenia niezależności zmiennych. Zastosowano analizę regresji logistycznej do określenia zależności między zmiennymi. Skonstruowane na potrzeby obliczeń modele regresji uznano za dopasowane do danych w przypadku, gdy test Hosmera i Lemeshowa był nieistotny statystycznie ($p > 0,05$). Przy tabelach opisujących uzyskane w ten sposób wyniki zaprezentowano również R^2 Nagelkerke jako wskaźnik zdolności predykcyjnych modeli. Dla każdej z uwzględnionych w analizach modeli zmiennych wyjaśniających obliczono dostosowany iloraz szans (*adjusted odds ratio*, AOR) i wartość p (wpływ zmiennej uznawano za istotny statystycznie, jeśli $p < 0,05$). W analizach regresji zmienne płci, wieku i lokalizacji szkoły przyjmowały wartości: dziewczyny = 0 oraz chłopcy = 1; 11–14 lat = 0 oraz 15–17 lat = 1; wieś = 0 oraz miasto = 1.

Procedura badania

Badanie zostało zrealizowane w październiku i listopadzie 2018 roku przez konsorcjum firm Danae sp. z o.o. oraz Realizacja sp. z o.o. na terenie placówek oświatowych. Ankieterów przygotowano do realizacji badania podczas specjalnie zorganizowanego szkolenia. Przed

przystąpieniem do badania do dyrekcji szkół skierowano list informujący o badaniu i zapraszający do udziału w nim. W każdej ze szkół uczestniczących w badaniu wybrano koordynatora szkolnego, który odpowiadał za współpracę z firmą badawczą. Szkolni koordynatorzy i dyrektorzy szkół zostali przeszkoleni podczas interaktywnego webinarium. Udział dziecka w badaniu wymagał pisemnej zgody rodzica lub opiekuna, a także ustnej zgody samego respondenta.

Badanie przeprowadzono w specjalnie przygotowanych salach z wykorzystaniem techniki audio-CASI (*audio computer-assisted self-interviewing*), która wyklucza udział ankietera w wypełnianiu ankiety. Każdy z uczniów samodzielnie wypełniał ankietę na tablecie. Dodatkowo każde pytanie, krótka historyjka ilustrująca pytanie oraz kafeteria odpowiedzi były czytane przez lektora(-kę). Przeprowadzenie ankiety w formie elektronicznej przy użyciu tabletu ze słuchawkami dodatkowo zabezpiecza prywatność badanych i zapewnia poprawne zrozumienie pytań (szczególnie przez osoby, które mają problemy z czytaniem). Wypełnienie ankiety zajęło respondentom średnio 11 minut.

Ograniczenia badawcze

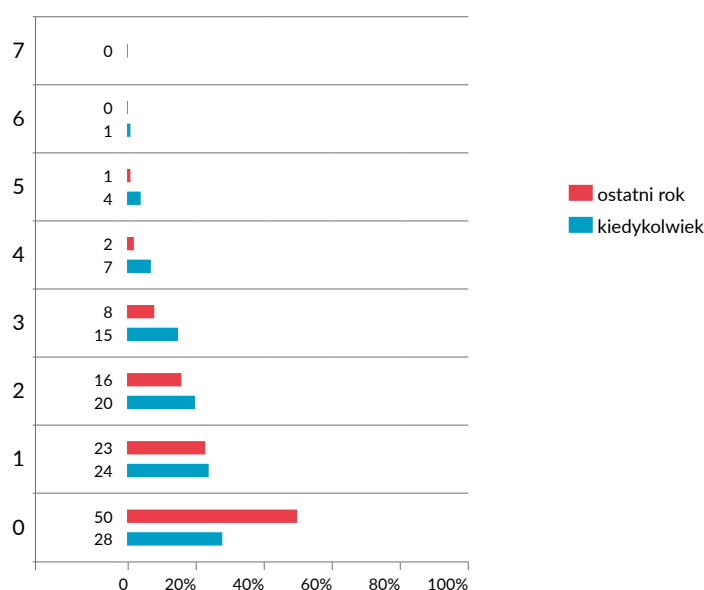
Przyjęta metodologia i procedura badawcza niosą za sobą pewne ograniczenia. Przede wszystkim część szkół odmówiła udziału w badaniu, co mogło m.in. wynikać z tematu badań. Należy liczyć się również z ryzykiem niewyrażenia zgody na udział dziecka w badaniu przez rodziców będących sprawcami przemocy lub zaniedbujących swoje dzieci.

Kolejne ograniczenie wynika z deklaratywnego charakteru badania. Niektóre doświadczenia mogły zostać zatarte w pamięci lub nie być uznane przez respondentów za krzywdzenie. Ponadto w przypadku pytań dotyczących dramatycznych zdarzeń życiowych, jakim jest doświadczanie przemocy, respondenci mogli nie chcieć ich ujawniać.

DOŚWIADCZENIE KRZYWDZENIA

Większość badanej młodzieży w wieku 11–17 lat (72%) doświadczyła w swoim życiu przynajmniej jednej z siedmiu badanych kategorii krzywdzenia. Prawie połowa respondentów (48%) doznała co najmniej dwóch kategorii krzywdzenia. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie 27% respondentów doznało co najmniej dwóch spośród sześciu² badanych kategorii wiktymizacji (wyk. 1).

Wykres 1. Liczba doświadczonych różnych kategorii krzywdzenia w ciągu całego życia i 12 miesięcy poprzedzających badanie, %, N = 1155.

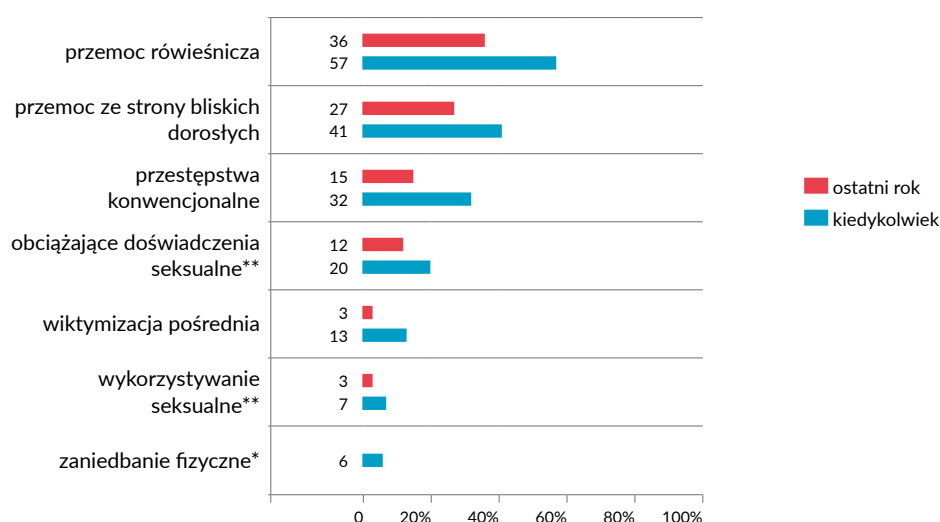
W ciągu swojego życia ponad połowa respondentów (57%) doznała przemocy ze strony rówieśnika, a 41% doświadczyło przemocy ze strony bliskiej osoby dorosłej. Co trzeci badany (32%) padł ofiarą przestępstwa konwencjonalnego (wandalizmu, rozboju lub napaści), co piąty (20%) przyznał, że miał obciążające doświadczenia seksualne, co ósmy (13%) był świadkiem przemocy w domu, 7% doświadczyło wykorzystywania seksualnego, a 6% zaniedbania fizycznego.

W okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie ponad co trzeci badany (36%) zetknął się z jakąś formą przemocy ze strony rówieśnika, ponad co czwarty (27%) – ze strony bliskiej osoby dorosłej, a ponad co siódmy (15%) został pokrzywdzony przestępstwem konwencjonalnym.

² W przypadku zaniedbania nie pytano o doświadczenia, które miały miejsce w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie.

Co ósmy respondent (12%) miał obciążające doświadczenia seksualne, a 3% badanych zostało wykorzystanych seksualnie. Taki sam odsetek respondentów (3%) doświadczył wiktylizacji pośredniej (wyk. 2).

Wykres 2. Doświadczenie głównych kategorii wiktylizacji, w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, N = 1155.

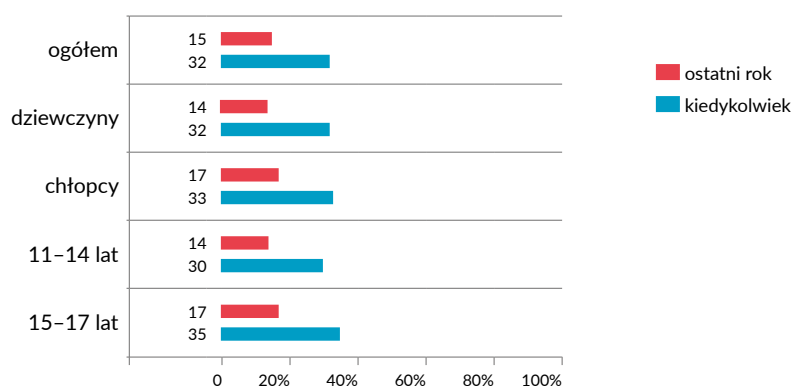
* pytania zadano respondentom od 12 r.ż.

** pytania zadano respondentom od 13 r.ż.

Przestępstwa konwencjonalne

Co trzecia badana osoba (32%) doświadczyła co najmniej jednego z badanych przestępstw konwencjonalnych. Płeć ani wiek nie różnicowały istotnie osób pokrzywdzonych tą kategorią wiktylizacji.

Wykres 3. Doświadczenie przestępstw konwencjonalnych w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, N = 1155.

Spośród badanych form przestępstw konwencjonalnych zdecydowanie najwięcej młodych ludzi doświadczyło wandalizmu (24%), mniej badanych padło ofiarą rozboju (11%) czy napaści przy użyciu niebezpiecznego narzędzia ze strony obcej osoby dorosłej (6%; wyk. 4). Co trzecia osoba zaatakowana przy użyciu narzędzia (34%) następnego dnia skarżyła się na ból, siniaki, skaleczenie lub złamanie.

Wykres 4. Doświadczenie poszczególnych form przestępstw konwencjonalnych w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, N = 1155.

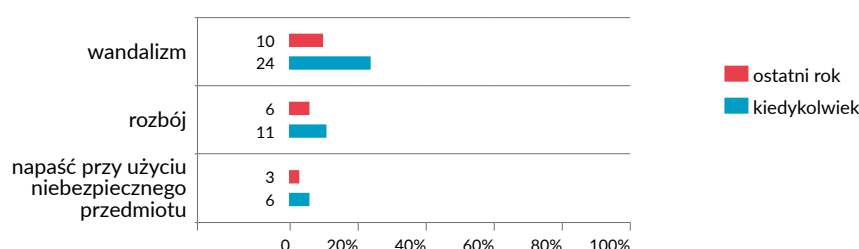

Tabela 2 pokazuje, że ofiarami rozboju częściej byli chłopcy niż dziewczyny (14% vs 9%, $p < 0,05$). Także na atak ze strony osoby dorosłej częściej skarżyli się chłopcy w przypadku, gdy do zdarzenia doszło w ciągu zarówno całego życia (8% vs 5%, $p < 0,05$), jak i 12 miesięcy poprzedzających badanie (4% vs 2%, $p < 0,05$). Ofiary napaści istotnie różnicował wiek. Starsze nastolatki częściej niż młodsze deklarowały, że miały takie doświadczenie zarówno w ciągu całego życia, jak i w roku poprzedzającym badanie (odpowiednio, 9% vs 4%, $p < 0,01$ i 5% vs 2%, $p < 0,01$).

Tabela 2. Doświadczenie poszczególnych form przestępstw konwencjonalnych w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia, %, N = 1155

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Wandalizm	24%	25%	23%	0,521	22%	26%	0,106
Rozbój	11%	9%	14%	0,035	11%	12%	0,816
Napaść przy użyciu niebezpiecznego przedmiotu	6%	5%	8%	0,012	4%	9%	0,000

Tabela 3. Doświadczenie poszczególnych form przestępstw konwencjonalnych w podziale na płeć i wiek w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie, %, N = 1155

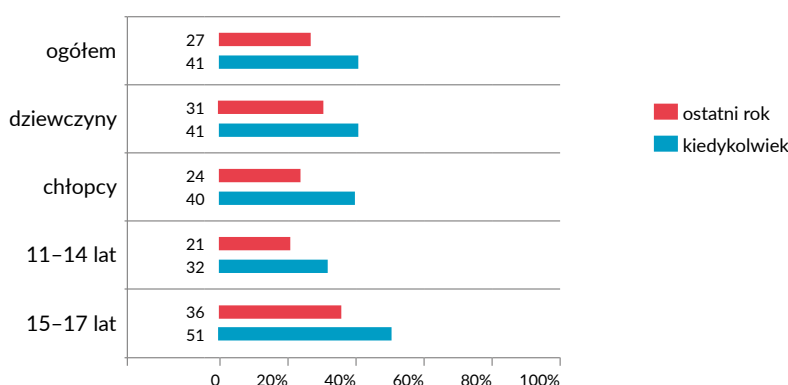
	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Wandalizm	10%	9%	10%	0,560	9%	11%	0,294
Rozbój	6%	5%	7%	0,312	6%	6%	0,998
Napaść przy użyciu niebezpiecznego przedmiotu	3%	2%	4%	0,013	2%	5%	0,001

Sprawcami zarówno rozboju, jak i wandalizmu byli najczęściej znajomi ofiary (odpowiednio, 55% i 77%). We wszystkich przypadkach byli oni w większości płci męskiej (rozbój: 77%, napaść przy użyciu niebezpiecznego przedmiotu: 76%, wandalizm: 66%).

Przemoc ze strony bliskich dorosłych

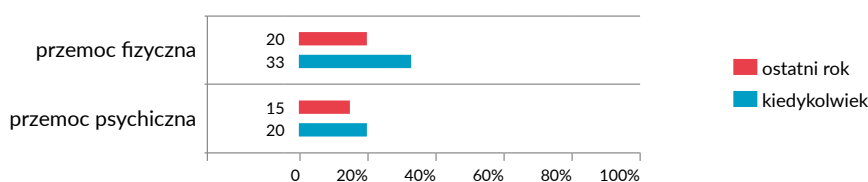
Przemocy ze strony bliskich dorosłych (z rodziny lub znajomych) w ciągu całego życia doświadczyło 41% młodych ludzi, a w ciągu roku poprzedzającego badanie – 27% badanych (wyk. 5). W przypadku doświadczeń w roku poprzedzającym badanie istotnie częściej ofiarami przemocy ze strony bliskich dorosłych były dziewczyny niż chłopcy (31% vs 24%, $p < 0,01$). Zarówno w przypadku doświadczeń z całego życia, jak i z ostatniego roku istotnie częściej miały je starsze nastolatki (ostatni rok: 11–12 lat 21% vs 15–17 lat 36%, $p < 0,01$).

Wykres 5. Doświadczenie przemocy ze strony bliskich dorosłych w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $N = 1155$.

Przemocy fizycznej ze strony bliskich dorosłych doświadczył co trzeci badany (33%), a przemocy psychicznej – co piąty (20%). Biorąc pod uwagę doświadczenia z roku poprzedzającego badanie, tych dwóch form przemocy doświadczyło, odpowiednio, 20% i 15% uczniów (wyk. 6).

Wykres 6. Doświadczenie poszczególnych form przemocy ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $N = 1155$.

Przemocy psychicznej istotnie częściej doświadczały dziewczyny niż chłopcy (25% vs 15%, $p < 0,01$). Podobnie przemocy fizycznej, chociaż jedynie biorąc pod uwagę doświadczenia ostatniego roku (23% vs 17%, $p < 0,05$). Istotnie częściej obu form przemocy doświadczały

starsze nastolatki ($p < 0,01$), w ciągu zarówno całego życia, jak i roku poprzedzającym badanie (tab. 4 i 5).

Tabela 4. Doświadczenie poszczególnych form przemocy ze strony bliskich dorosłych ogółem oraz w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia, %, $N = 1155$

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Przemoc fizyczna	33%	32%	35%	0,405	27%	42%	0,000
Przemoc psychiczna	20%	25%	15%	0,000	13%	30%	0,000

Tabela 5. Doświadczenie poszczególnych form przemocy ze strony bliskich dorosłych ogółem oraz w podziale na płeć i wiek w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $N = 1155$

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Przemoc fizyczna	20%	23%	17%	0,022	15%	27%	0,000
Przemoc psychiczna	15%	19%	11%	0,000	10%	21%	0,000

Przemoc fizyczną ze strony bliskiego dorosłego badano za pomocą dwóch pytań – o uderzenie, kopnięcie lub inną formę przemocy fizycznej oraz o dostawanie klapsów. Za przemoc fizyczną uznano doświadczenie kiedykolwiek uderzenia, kopnięcia (podobnie jak w innych pytaniach) lub dostawanie klapsów co najmniej kilka razy w roku (wyłączono z analiz osoby, które dostawały klapsa raz w roku lub rzadziej).

Jedna piąta badanych uczniów (19%) została uderzona przez osobę dorosłą, w przypadku 10% respondentów zdarzyło się to w ciągu roku poprzedzającego badanie (tab. 6). Istotnie częściej bite były dziewczyny niż chłopcy (21% vs 17%, $p < 0,01$), również analizując doświadczenia ostatniego roku (12% vs 8%, $p < 0,05$). Podobnie w przypadku wieku – istotnie częściej bite były starsze nastolatki niż młodsze (ostatni rok: 12% vs 8%, $p < 0,01$).

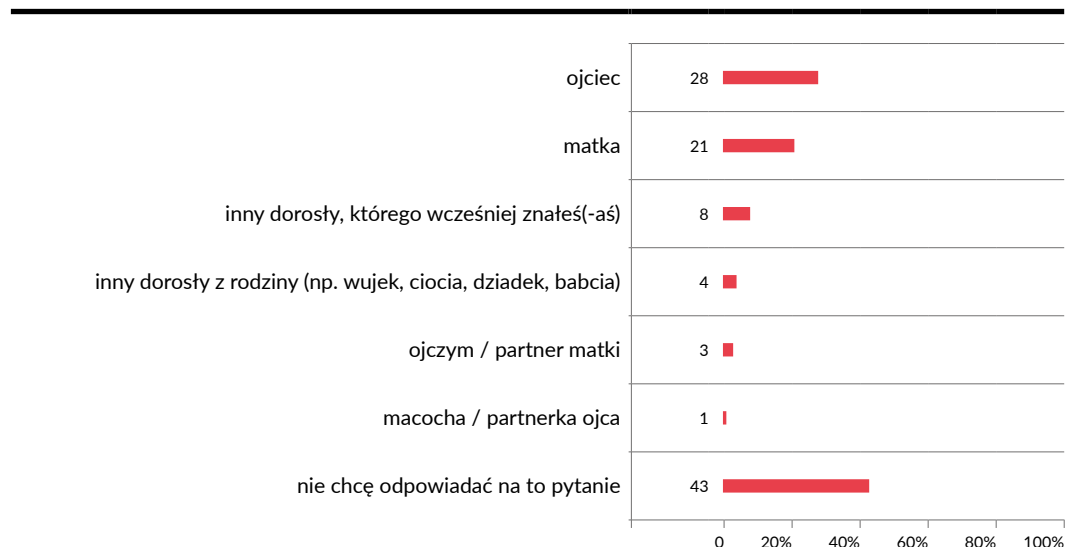
Tabela 6. Doświadczenie uderzenia lub kopnięcia ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $N = 1155$

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Kiedykolwiek	19%	21%	17%	0,001	13%	26%	0,000
Ostatni rok	10%	12%	8%	0,021	8%	12%	0,006

Spośród badanych, którzy zostali uderzeni przez bliską osobę dorosłą, 41% w wyniku tej sytuacji następnego dnia skarżyło się na ból, siniaki, skaleczenie lub złamanie..

Sprawcą przemocy fizycznej najczęściej byli rodzice (ojciec: 28%, matka: 21%). W przypadku dziewczyn istotnie częściej sprawczynią była matka (28% vs 12%, $p < 0,01$). Ojczyzna lub macochę wskazało 4% badanych, a innego znajomego dorosłego – 8%. Aż 43% dzieci, które zostały uderzone przez bliskiego dorosłego, nie chciało odpowiedzieć, kim była ta osoba (wyk. 7).

Wykres 7. Sprawca uderzenia lub kopnięcia ze strony bliskich dorosłych, %, $n = 217$, (możliwość wielokrotnych wskazań).

Spośród badanych, którzy zostali uderzeni przez bliskiego dorosłego, 18% odpowiedziało, że byli bici przy użyciu jakiegoś przedmiotu, najczęściej pasa.

Niemal połowa badanych (48%) dostała kiedykolwiek klapsa, chociaż w ciągu ostatniego roku już jedynie 4%. Istotnie częściej klapsa kiedykolwiek dostały starsze niż młodsze nastolatki (55% vs 42%, $p < 0,05$). Nie było istotnych statystycznie różnic w odpowiedziach dziewczyn i chłopców (tab. 7).

Tabela 7. Doświadczenie dostania klapsa ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $N = 1155$

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Kiedykolwiek	48%	49%	47%	0,341	42%	55%	0,000
Ostatni rok	4%	5%	3%	0,062	5%	3%	0,088

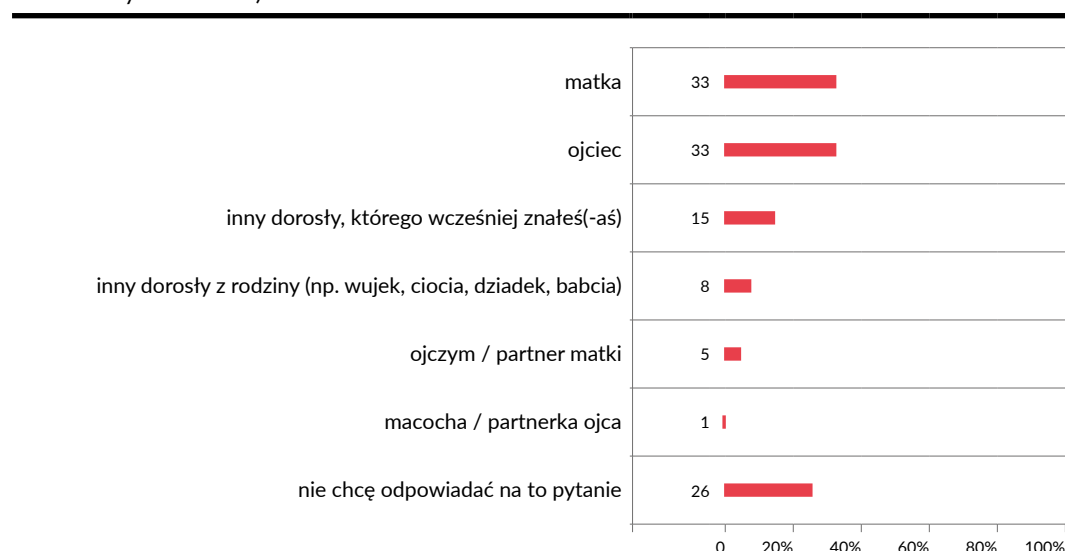
Biorąc pod uwagę częstość dostawania klapsów, 24% badanych (49% osób, które dostają klapsy) dostaje je regularne, czyli co najmniej kilka razy w roku. Dokładnie tyle samo dzieci dostaje je raz w roku lub rzadziej (tab. 8).

Tabela 8. Częstość dostawania klapsa wśród osób, które go doświadczyły, i w całej próbie, %

	Wśród osób, które dostawały klapsy ($n = 552$)	W całej próbie ($N = 1155$)
Raz w roku lub rzadziej	49%	24%
Kilka razy w roku	34%	16%
Kilka razy w miesiącu	12%	6%
Przynajmniej raz w tygodniu	3%	2%

Przemoc psychiczna, której doświadczyło 20% badanych, jest najczęściej stosowana przez rodziców, równie często przez ojca (33%), jak przez matkę (33%; wyk. 8). Spośród osób, które doświadczyły przemocy psychicznej, 15% wskazało innego znajomego dorosłego, a 1/4 (26%) nie chciało odpowiedzieć na pytanie o sprawcę. Chłopcy istotnie częściej niż dziewczyny doświadczyli przemocy psychicznej ze strony ojczyzny / partnera matki (9% vs 2%, $p < 0,05$) oraz innego znajomego dorosłego spoza rodziny (22% vs 11%, $p < 0,05$). Chłopcy też istotnie częściej od dziewczyn wskazywali mężczyznę jako osobę bliską, która stosowała wobec nich przemoc psychiczną (87% vs 57%, $p < 0,05$; pytanie dotyczyło innego dorosłego z rodziny i innego znajomego dorosłego). Warto zaznaczyć, że co czwarte dziecko, które doświadczyło przemocy psychicznej, nie chciało odpowiedzieć, kto był jej sprawcą.

Wykres 8. Sprawca przemocy psychicznej ze strony bliskich dorosłych, %, $n = 235$, (możliwość wielokrotnych wskazań).

Zaniedbanie fizyczne

Zaniedbania fizycznego doświadczyło 6% uczniów w wieku 12–17 lat³ (wyk. 9). Oba pytania dotyczyły zaniedbania fizycznego do 12 r.ż. – 5% badanych doświadczyło braku opieki podczas choroby, a 2% – braku czystych ubrań. Wyniki dotyczące zaniedbywania nie wykazały istotnych statystycznie różnic w przypadku płci i wieku (tab. 9).

³ Pytania o zaniedbanie kierowano do respondentów od 12 r.ż.

Wykres 9. Doświadczenie zaniedbania fizycznego w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia, %, $N = 1005$.

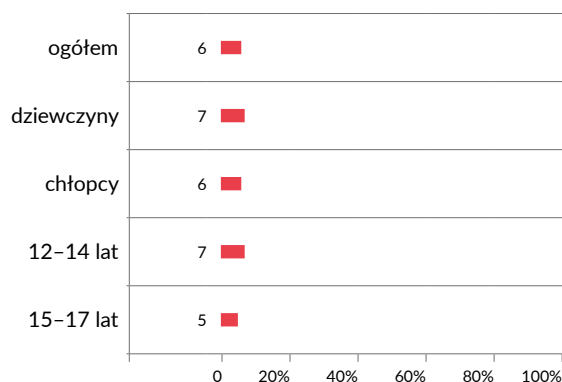

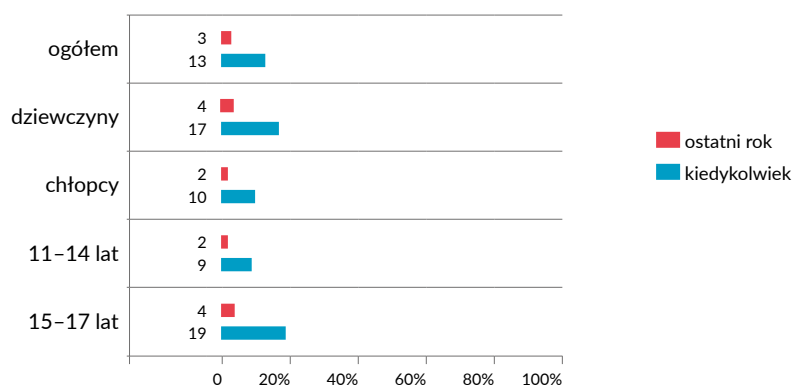
Tabela 9. Doświadczenie poszczególnych form zaniedbania fizycznego w ciągu całego życia ogółem oraz w podziale na płeć i wiek, %, $n = 1005$

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	<i>p</i>	12-14 lat	15-17 lat	<i>p</i>
Brak opieki podczas choroby	5%	5%	5%	0,962	6%	4%	0,297
Brak czystych ubrań	2%	2%	2%	0,724	3%	1%	0,172

Bycie świadkiem przemocy domowej – wiktylizacja pośrednia

Wiktylizacji pośredniej doświadczyło 13% badanych uczniów (wyk. 10). Istotnie częściej świadkami przemocy domowej były dziewczyny niż chłopcy (17% vs 10%, $p < 0,01$) oraz starsze nastolatki niż ich młodszy koledzy i koleżanki (19% vs 9%, $p < 0,01$). Dużo mniej badanych miało takie doświadczenie w roku poprzedzającym badanie – 3%. W przypadku tych najświeższych doświadczeń występowała też istotna statystycznie, choć mniejsza, różnica ze względu na płeć (dziewczyny: 4%, chłopcy: 2%, $p < 0,05$), natomiast nie występowała istotna statystycznie różnica ze względu na wiek. Oznacza to, że częstsze doświadczenie wiktylizacji pośredniej przez starsze nastolatki wynika z gromadzenia się doświadczeń wraz z wiekiem.

Wykres 10. Doświadczenie wiktylizacji pośredniej w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $N = 1155$.

Wiktylizację pośrednią badano, pytając o dwie sytuacje – bycie świadkiem przemocy między rodzicami lub opiekunami i bycie świadkiem przemocy rodzica/opiekuna wobec innego dziecka (z wyłączeniem dawania klapsów; wyk. 11).

Osiem procent badanych dzieci było świadkiem, jak jeden z rodziców/opiekunów uderzył drugiego. Istotnie częściej świadkami takich sytuacji były dziewczyny niż chłopcy (11% vs 6%, $p < 0,01$) oraz starsze nastolatki (12%, $p < 0,01$; tab. 10). Siedem procent uczniów w wieku 11–17 lat było świadkiem, jak rodzic/opiekun uderzył inne dziecko, istotnie częściej świadkami tego były starsze nastolatki (12%, $p < 0,01$). Nie wystąpiła tutaj istotna statystycznie różnica w przypadku odpowiedzi dziewczyn i chłopców. W obu pytaniach 2% badanych odpowiedziało, że było świadkiem takiej sytuacji w ostatnim roku (tab. 11).

Wykres 11. Doświadczenie poszczególnych form wiktylizacji pośredniej w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $N = 1155$.

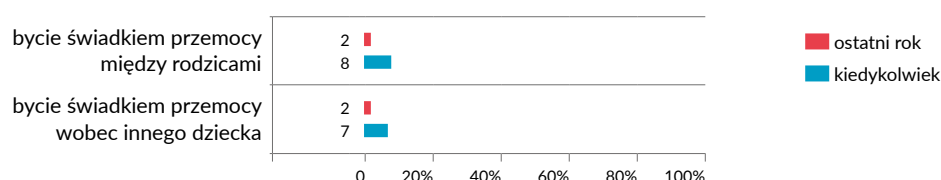

Tabela 10. Doświadczenie poszczególnych form wiktylizacji pośredniej ogółem oraz w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia, %, $N = 1155$

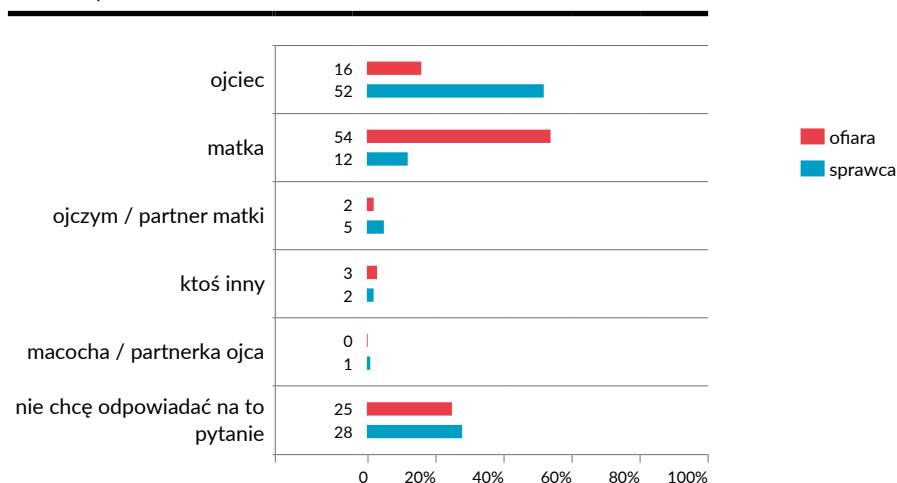
	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Bycie świadkiem przemocy między rodzicami	8%	11%	6%	0,001	6%	12%	0,001
Bycie świadkiem przemocy wobec innego dziecka	7%	8%	6%	0,175	5%	11%	0,000

Tabela 11. Doświadczenie poszczególnych form wiktylizacji pośredniej ogółem oraz w podziale na płeć i wiek w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $N = 1155$

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Bycie świadkiem przemocy między rodzicami	2%	2%	1%	0,021	1%	2%	0,573
Bycie świadkiem przemocy wobec innego dziecka	2%	2%	2%	0,330	2%	3%	0,202

W przypadku przemocy między rodzicami najczęściej sprawcą był ojciec (52%), a ofiarą była matka (54%). Co czwarta z osób, która była świadkiem przemocy domowej, nie chciała odpowiedzieć na pytanie o sprawcę (28%) ani o ofiarę (25%; wyk. 12).

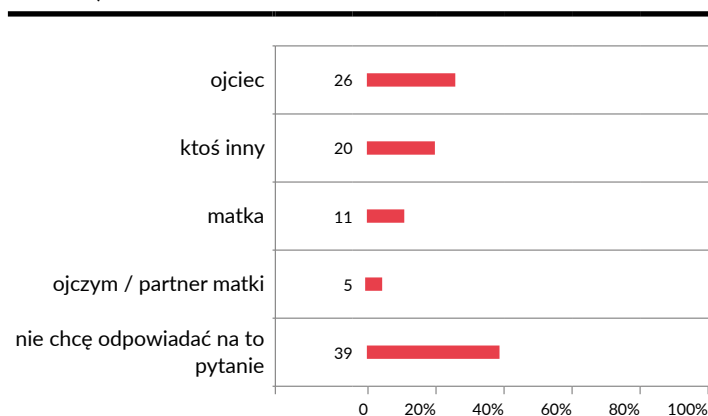
Wykres 12. Sprawcy i ofiary przemocy między rodzicami, której świadkiem byli badani, %, $n = 97$ (możliwość wielokrotnych wskazań).

Ojciec był też najczęściej wskazywaną osobą stosującą przemoc wobec innego dziecka (26%), choć w odpowiedzi na to pytanie aż 1/5 świadków (20%) zaznaczyła, że był to ktoś inny (ciocia, wujek lub sąsiedzi; wyk. 13). Wśród tych innych osób 82% stanowili mężczyźni.

Warto zaznaczyć, że aż 39% dzieci, które były świadkami przemocy ze strony osoby dorosłej wobec innego dziecka w rodzinie, nie chciało odpowiedzieć, kto był sprawcą przemocy.

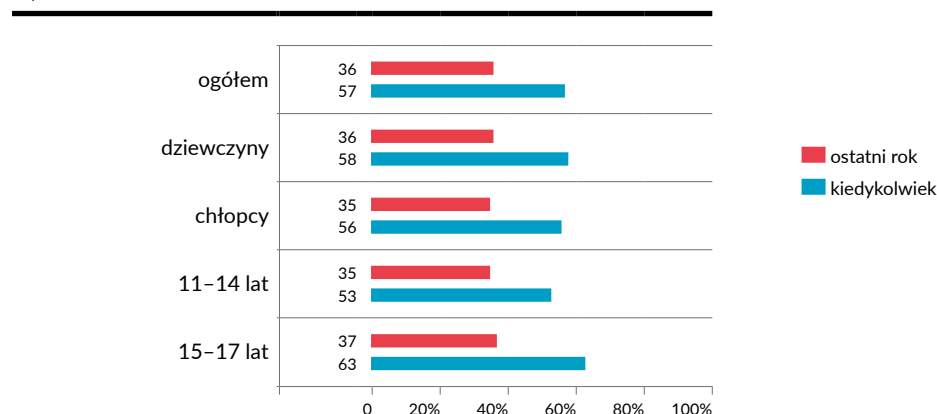
Wykres 13. Sprawca przemocy wobec rodzeństwa, której świadkiem byli badani, %, $n = 85$ (możliwość wielokrotnych wskazań).

Przemoc rówieśnicza

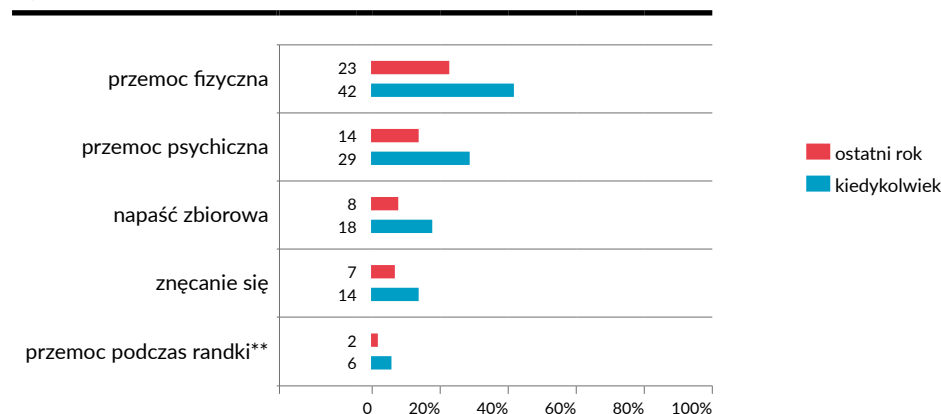
Ponad połowa respondentów (57%) padła ofiarą przynajmniej jednej formy przemocy rówieśniczej. W ciągu całego życia takie sytuacje zdarzały się częściej nastolatkom w wieku 15–17 lat niż w wieku 11–14 lat (63% vs 53%, $p < 0,01$; wyk. 14).

Wykres 14. Doświadczenie przemocy rówieśniczej w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, N = 1155.

Spośród wszystkich badanych form przemocy rówieśniczej nastolatki najczęściej padały ofiarą przemocy fizycznej (42%), w dalszej kolejności przemocy psychicznej (29%), napaści zbiorowej ze strony rówieśników (18%), znęcania się (14%) i przemocy na randce (6%; pytanie zadawano osobom od 13 r.ż.; wyk. 15).

Wykres 15. Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, N = 1155.

** pytanie zadawane osobom w wieku 13-17 lat.

Dziewczyny częściej doświadczały przemocy psychicznej (zarówno kiedykolwiek: 36% vs 22%, jak i w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie: 19% vs 10%, $p < 0,01$) oraz znęcania się (kiedykolwiek: 16% vs 11%, $p < 0,05$). Z kolei przemoc podczas randki dotyczyła częściej chłopców (zarówno kiedykolwiek: 8% vs 4%, jak i w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie: 3% vs 1%, $p < 0,05$). Ta forma wiktymizacji występowała częściej wśród nastolatków w wieku 15-17 lat niż w wieku 13-14 lat (zarówno kiedykolwiek: 7% vs 4%, jak i w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie: 4% vs 1%, $p < 0,01$).

Starsze nastolatki częściej niż młodsze deklarowały, że w swoim życiu padły ofiarami napaści zbiorowej (21% vs 15%, $p < 0,05$), ta różnica wynika z gromadzenia się doświadczeń

wraz z wiekiem. Nie stwierdzono istotnego związku przemocy fizycznej ze strony rówieśników z płcią i wiekiem pokrzywdzonych osób.

Tabela 12. Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w podziale na płeć w ciągu całego życia, %, N = 1155

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Przemoc fizyczna	42%	41%	43%	0,685	40%	44%	0,173
Przemoc psychiczna	29%	36%	22%	0,000	27%	31%	0,158
Napaść zbiorowa	18%	17%	19%	0,428	15%	21%	0,011
Znęcanie się	14%	16%	11%	0,013	12%	16%	0,080
Przemoc podczas randki**	6%	4%	8%	0,015	4%	7%	0,000

** pytanie zadawane osobom w wieku 13–17 lat

Tabela 13. Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w podziale na płeć w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie, %, N = 1155

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Przemoc fizyczna ze strony rówieśnika	23%	22%	25%	0,136	25%	22%	0,342
Przemoc psychiczna ze strony rówieśników	14%	19%	10%	0,000	15%	14%	0,698
Napaść zbiorowa	8%	7%	8%	0,622	7%	9%	0,103
Znęcanie się	7%	8%	7%	0,329	9%	6%	0,052
Przemoc podczas randki**	2%	1%	3%	0,039	1%	4%	0,000

** pytanie zadawane osobom w wieku 13–17 lat

Skutki przemocy rówieśniczej były dla respondentów znaczące. Co trzecia osoba, która doświadczyła przemocy fizycznej ze strony rówieśnika (31%) oraz przemocy na randce (32%), i co piąta ofiara napaści zbiorowej (18%) oraz znęcania się (20%) w wyniku zaistniałej sytuacji skarżyła się na ból, siniaki, skaleczenie lub złamanie. Duża dysproporcja płciowa jest widoczna w przypadku urazów spowodowanych przemocą na randce. Wśród jej ofiar tego typu dolegliwości występowały u 69% dziewczyn i 13% chłopców.

Tabela 14. Osoby, które doznały urazu w wyniku przemocy rówieśniczej

	%
Przemoc fizyczna ze strony rówieśników (n = 480)	31%
Napaść zbiorowa (n = 205)	18%
Znęcanie się (n = 159)	20%
Przemoc na randce (n = 47)	32%

Sprawcami przemocy fizycznej, psychicznej oraz znęcania się byli głównie znajomi rówieśnicy niespokrewnieni z ofiarą (tab. 15).

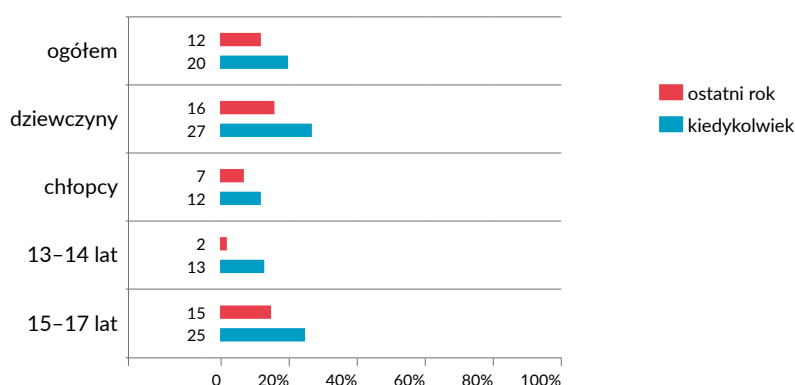
Tabela 15. Sprawcy przemocy rówieśniczej, % (możliwość wielokrotnych wskazań)

	Brat	Siostra	Inny krewny	Chłopak/dziewczyna	Inny znajomy	Nie chcę odpowiadać
Przemoc fizyczna ze strony rówieśników (n = 480)	22%	13%	4%	4%	66%	6%
Przemoc psychiczna ze strony rówieśników (n = 332)	2%	2%	2%	3%	89%	8%
Znęcanie się (n = 159)	7%	5%	7%	5%	81%	7%

Obciążające doświadczenia seksualne

Co piąty nastolatek w wieku 13–17 lat (20%) miał obciążające doświadczenie seksualne, co ósmy (12%) – w ciągu roku poprzedzającego badanie (wyk. 16). Istotnie częściej tego typu doświadczenia miały dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 27% vs 12%, $p < 0,01$, 12 miesięcy poprzedzające badanie: 16% vs 7%, $p < 0,01$) oraz starsze niż młodsze nastolatki (kiedykolwiek: 25% vs 13%, $p < 0,01$, 12 miesięcy poprzedzające badanie: 15% vs 2%, $p < 0,01$).

Wykres 16. Obciążające doświadczenia seksualne w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, n = 822.

Co dziesiąta osoba w wieku 13–17 lat (10%) doświadczyła kiedykolwiek słownej przemocy seksualnej, a w ciągu ostatniego roku doświadczyło jej 6% tej grupy wiekowej (wyk. 17). Słownej przemocy seksualnej doświadczały istotnie częściej dziewczyny niż chłopcy, zarówno w ciągu całego życia (17% vs 4%, $p < 0,01$), jak i 12 miesięcy poprzedzających badanie (10% vs 2%, $p < 0,01$). Częściej słownej przemocy seksualnej doświadczały starsze niż młodsze nastolatki (13% vs 6%, $p < 0,01$; tab. 16 i 17).

Werbowania do celów seksualnych w internecie doświadczyło 9% nastolatków (5% w ostatnich 12 miesiącach). Istotnie częściej doświadczały go dziewczyny niż chłopcy, zarówno kiedykolwiek (13% vs 4%, $p < 0,01$), jak i w roku poprzedzającym badanie (7% vs 3%, $p < 0,05$).

Istotnie częściej w ciągu całego życia *groomingu* doświadczyły starsze niż młodsze nastolatki (11% vs 4%, $p < 0,01$).

Co jedenastemu nastolatkowi (9%) ktoś pokazał swoje miejsca intymne bez jego/jej zgody (co dwudziestemu [5%] w roku poprzedzającym badanie). Istotnie rzadziej doświadczały tego w roku poprzedzającym badanie młodsze niż starsze nastolatki (3% vs 6%, $p < 0,5$).

Wykres 17. Poszczególne formy obciążających doświadczeń seksualnych w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $n = 822$.

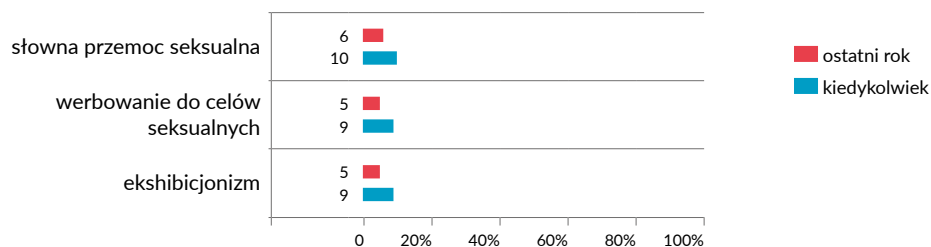

Tabela 16. Doświadczenie poszczególnych form obciążających doświadczeń seksualnych ogółem oraz w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia, %, $n = 822$

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	<i>p</i>	13–14 lat	15–17 lat	<i>p</i>
Słowna przemoc seksualna	10%	17%	4%	0,000	6%	13%	0,002
Werbowanie do celów seksualnych w internecie	9%	13%	4%	0,000	4%	11%	0,000
Ekshibicjonizm	9%	11%	8%	0,067	8%	11%	0,160

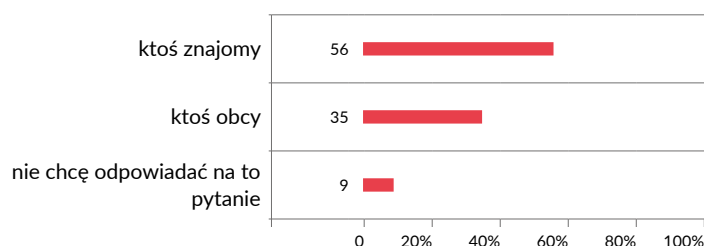
Tabela 17. Doświadczenie poszczególnych obciążających doświadczeń seksualnych ogółem oraz w podziale na płeć i wiek w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $n = 822$

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	<i>p</i>	13–14 lat	15–17 lat	<i>p</i>
Słowna przemoc seksualna	6%	10%	2%	0,000	4%	7%	0,102
Werbowanie do celów seksualnych w internecie	5%	7%	3%	0,012	3%	6%	0,050
Ekshibicjonizm	5%	6%	4%	0,275	3%	6%	0,029

Słownej przemocy seksualnej nastolatki doświadczały najczęściej ze strony znajomej osoby nie z rodziny (60%), w dalszej kolejności ze strony osoby obcej (33%) oraz osoby, z którą były w związku (14%; wyk. 18). Chłopcy istotnie częściej niż dziewczyny doświadczały słownej przemocy seksualnej ze strony rodzeństwa lub innego dziecka z rodziny (20% vs 3%, $p < 0,05$).

Wykres 18. Sprawca słownej przemocy seksualnej, %, $n = 86$ (możliwość wielokrotnych wskazań).

Również w przypadku ekshibicjonizmu sprawca najczęściej był osobą znajomą (56%), a rzadziej – osobą obcą (35%; wyk. 19).

Wykres 19. Sprawca ekshibicjonizmu, %, $n = 77$ (możliwość wielokrotnych wskazań).

W zdecydowanej większości przypadków sprawcami słownej przemocy seksualnej (72%), werbowania w internecie (76%) i ekshibicjonizmu (88%) byli mężczyźni (tab. 18). Dziewczyny istotnie częściej niż chłopcy doświadczyły ze strony mężczyzn słownej przemocy seksualnej (90% vs 64%, $p < 0,05$) i werbowania do celów seksualnych w internecie (91% vs 26%, $p < 0,01$).

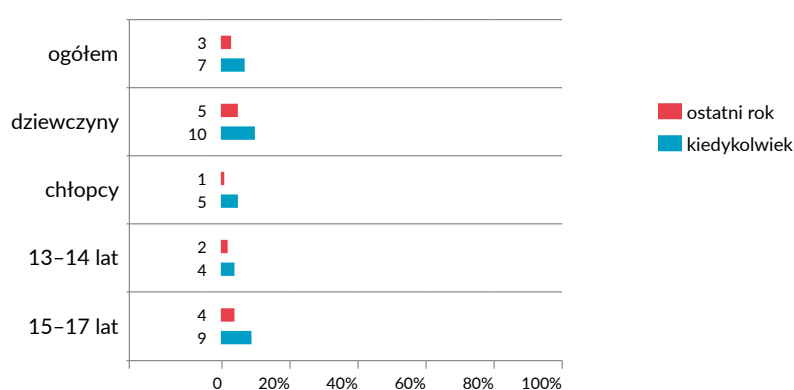
Tabela 18. Płeć sprawcy obciążanych doświadczeń seksualnych w podziale na formy, % (możliwość wielokrotnych wskazań)

	Słowna przemoc seksualna ($n = 86$)	Werbowanie do celów seksualnych w internecie ($n = 70$)	Ekshibicjonizm ($n = 77$)
Mężczyzna	72% (62)	76% (53)	88% (68)
Kobieta	22% (19)	14% (10)	6% (5)
Nie wiem	–	9% (6)	–
Nie chcę odpowiadać	13% (11)	1% (1)	5% (4)

Wykorzystywanie seksualne

Pytania dotyczące wykorzystywania seksualnego zadano respondentom od 13 r.ż. Kiedykolwiek wykorzystania seksualnego doświadczyło 7% z nich, a w ciągu roku poprzedzającego badanie – 3% (wyk. 20). Częściej wykorzystywania seksualnego doświadczyły dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 10% vs 5%, $p < 0,01$) i starsze niż młodsze nastolatki (kiedykolwiek: 9% vs 4%, $p < 0,01$).

Wykres 20. Wykorzystywanie seksualne w podziale w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $n = 822$.

Najwięcej badanych doświadczyło wykorzystania seksualnego ze strony rówieśnika – 4% (2% w roku poprzedzającym badanie; wyk. 21). Istotnie częściej dotykane wbrew swojej woli, zmuszane do dotykania rówieśnika lub innych rzeczy związanych z seksem były dziewczyny niż chłopcy (6% vs 1%, $p < 0,01$), również w ostatnim roku (3% vs 0%, $p < 0,01$; tab. 19 i 20).

Kontakt seksualny przed ukończeniem 15 r.ż. z osobą dorosłą, który w Polsce jest przestępstwem, miało 2% badanych.

Przemocy seksualnej ze strony rówieśników i kontaktu seksualnego do 15 r.ż. z osobą dorosłą istotnie częściej doświadczały także starsze nastolatki niż młodsze (odpowiednio, 5% vs 2%, $p < 0,01$ i 3% vs 1%, $p < 0,01$), jednak nie jest to potwierdzone w danych z ostatnich 12 miesięcy, więc może to wynikać z kumulacji doświadczeń wraz z wiekiem.

Sprawcą niechcianego dotyku lub zmuszania do rzeczy związanych z seksem był równie często znajomy dorosły, jak i obcy dorosły – po 2%. W przypadku znajomego dorosłego istotnie częściej takie doświadczenia miały dziewczyny niż chłopcy (3% vs 0%, $p < 0,01$).

Najmniej badanych doświadczyło komercyjnego wykorzystania seksualnego – 0,5% (cztery osoby: trzech chłopców i jedna dziewczyna; dwie osoby w wieku 11–4 lat i dwie osoby w wieku 15–17 lat).

Wykres 21. Poszczególne formy wykorzystywania seksualnego w podziale na płeć w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $n = 822$.

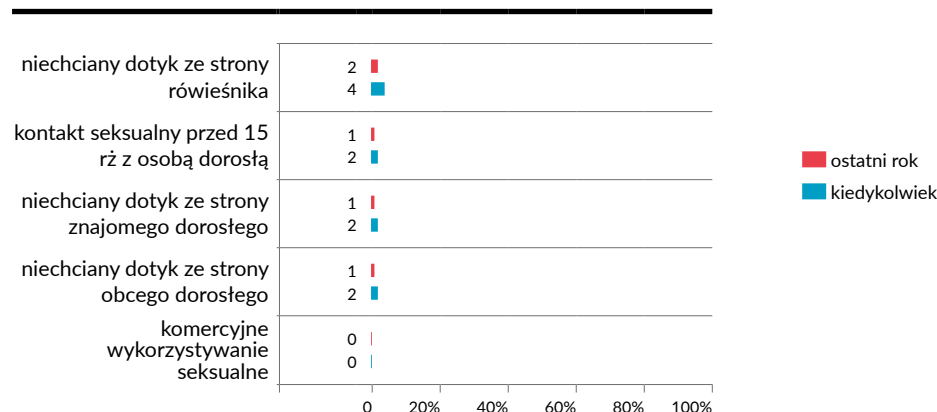

Tabela 19. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego ogółem oraz w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia, %, $n = 822$

Kiedykolwiek	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	<i>p</i>	13–14 lat	15–17 lat	<i>p</i>
Niechciany dotyk ze strony rówieśnika	4%	6%	1%	0,000	2%	5%	0,050
Kontakt seksualny przed 15 r. z osobą dorosłą	2%	2%	3%	0,599	1%	3%	0,000
Niechciany dotyk ze strony znajomego dorosłego	2%	3%	0%	0,002	1%	2%	0,182
Niechciany dotyk ze strony obcego dorosłego	2%	2%	1%	0,064	1%	2%	0,246
Komercyjne wykorzystywanie seksualne	0%	0%	1%	0,280	1%	0%	0,648

Tabela 20. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego ogółem oraz w podziale na płeć i wiek w ciągu ostatnich 12 miesięcy, %, $n = 822$

Ostatni rok	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	<i>p</i>	13–14 lat	15–17 lat	<i>p</i>
Niechciany dotyk ze strony rówieśnika	2%	3%	0%	0,002	1%	2%	0,176
Kontakt seksualny przed 15 r. z osobą dorosłą	1%	0%	1%	0,086	1%	1%	0,778
Niechciany dotyk ze strony znajomego dorosłego	1%	1%	0%	0,118	0%	1%	0,050
Niechciany dotyk ze strony obcego dorosłego	1%	1%	0%	0,070	0%	1%	0,034
Komercyjne wykorzystywanie seksualne	0%	0%	0%	0,964	0%	0%	0,258

Osoby, które doświadczyły wykorzystania seksualnego ze strony rówieśnika, znajomego oraz obcego dorosłego, zapytano, czy w wyniku tej sytuacji następnego dnia odczuwały ból.

Wykorzystanie seksualne przez znajomego dorosłego powodowało ból następnego dnia w 35% przypadków, przez obcego dorosłego – w 15% przypadków, a przez rówieśnika – w 13% przypadków (tab. 21).

Tabela 21. Odczuwanie bólu następnego dnia po doświadczeniu wykorzystania seksualnego ze strony znajomej lub obcej osoby dorosłej oraz rówieśnika, %

	Rówieśnik (n = 32)	Znajomy dorosły (n = 14)	Obcy dorosły (n = 13)
Ból następnego dnia	13%	36%	15%

Najczęstszym sprawcą wykorzystania seksualnego przez rówieśnika był znajomy rówieśnik (63%), w dalszej kolejności osoba, z którą badani byli (ówcześnie lub wcześniej) w związku (41%). Na pytanie o sprawcę nie chciało odpowiedzieć 9% badanych (tab. 22). Istotnie częściej wykorzystania ze strony znajomego rówieśnika doświadczyły starsze nastolatki niż młodsze (76% vs 14%, $p < 0,01$).

Tabela 22. Sprawca niechcianego dotyku ze strony rówieśnika, %, n = 32 (możliwość wielokrotnych wskazań)

	Ogółem	
	%	n
Rodzeństwo (także przyrodnie)	6%	2
Inny krewny	3%	1
Twój chłopak / Twoja dziewczyna, osoba, z którą się spotykałeś(-aś), były chłopak / była dziewczyna	41%	13
Ktoś inny, kogo znasz, np. kolega, koleżanka, sąsiad, ktoś ze szkoły	63%	20
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	9%	3

W przypadku przemocy seksualnej ze strony znajomego dorosłego sprawcą najczęściej był dorosły z rodziny niebędący rodzicem lub znajomy dorosły spoza rodziny (tab. 23).

Tabela 23. Sprawca niechcianego dotyku ze strony znajomego dorosłego, n = 14 (możliwość wielokrotnych wskazań)

	n
Ojciec	2
Ojczym / partner matki	1
Matka	1
Macocho / partnerka ojca	1
Inny dorosły z rodziny	5
Inny dorosły, którego wcześniej znałeś(-aś)	4
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	5

W zdecydowanej większości przypadków przemocy seksualnej zarówno ze strony rówieśnika (81%), jak i dorosłego (znajomego: 64% i obcego: 92%) sprawca był płci męskiej (tab. 24).

Tabela 24. Płeć sprawcy niechcianego dotyku ze strony rówieśnika, znajomego dorosłego lub obcego dorosłego, % (możliwość wielokrotnych wskazań)

Sprawca	Rówieśnik (n = 32)	Znajomy dorosły (n = 14)	Obcy dorosły (n = 13)
Mężczyzna	81% (26)	64% (9)	92% (12)
Kobieta	13% (4)	7% (1)	8% (1)
Nie chcę odpowiadać	9% (3)	36% (5)	0% (0)

DYSFUNKCJE RODZINNE, WSPARCIE SPOŁECZNE I ZACHOWANIA AUTODESTRUKCYJNE

Dysfunkcje rodzinne

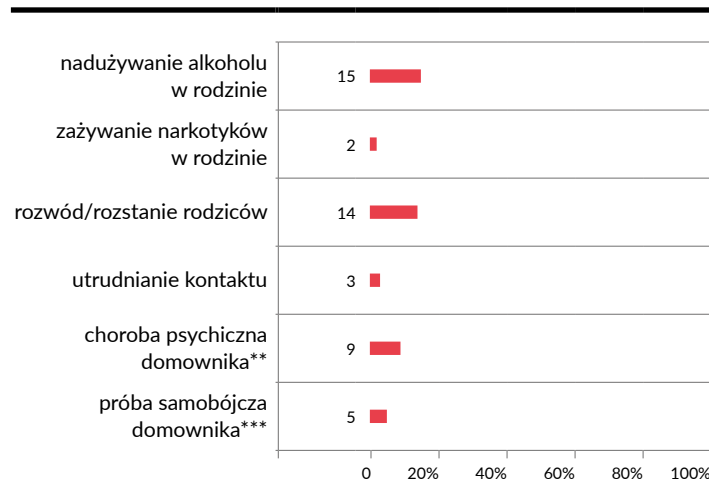
Najczęściej występującą dysfunkcją w rodzinach badanych było nadużywanie alkoholu (15%). Istotnie częściej ten problem zgłaszały starsze nastolatki niż młodsze (20% vs 11%, $p < 0,01$). Najczęściej osobą nadużywającą alkoholu był ojciec (64%), w dalszej kolejności niebędący rodzicem dorosły z rodziny (33%; tab. 26).

Zażywanie narkotyków przez członka rodziny deklarowało 2% uczniów, również o tym problemie częściej mówiły starsze nastolatki niż młodsze (3% vs 1%, $p < 0,01$, tab. 25). Osobą zażywającą narkotyki najczęściej był brat, siostra lub inne dziecko w rodzinie (32%), rzadziej był nią ojciec (23%) lub inny dorosły w rodzinie (18%; tab. 26).

Rodzice co siódmego nastolatka (14%) rozstali się lub rozwiedli – istotnie częściej rozstanie rodziców deklarowały starsze nastolatki niż młodsze (17% vs 12%, $p < 0,05$). Co piąty z badanych, których rodzice się rozstali (19%), stwierdził, że jeden z rodziców utrudnia mu/jej kontakt z drugim rodzicem (w odniesieniu do całej próby odsetek ten wyniósł 3%).

Nastolatki w wieku 13–17 lat zapytano również o to, czy ktoś z domowników miał depresję albo cierpiał na inną chorobę psychiczną – twierdząco odpowiedziało 9% badanych. Istotnie częściej o chorobie psychicznej domownika informowały dziewczyny niż chłopcy (13% vs 5%, $p < 0,01$). Na zadane badanym od 15 r.ż. pytanie o to, czy ktoś z domowników próbował popełnić samobójstwo, twierdząco odpowiedziało 5% z nich.

Wykres 22. Dysfunkcje rodzinne, %, N = 1155.

** pytanie od 13 r.ż. (n = 822)

*** pytanie od 15 r.ż. (n = 502)

Tabela 25. Dysfunkcje rodzinne ogółem oraz w podziale na płeć i wiek, %, N = 1155

		Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11-14 lat	15-17 lat	p
Uzależnienie w rodzinie	nadużywanie alkoholu w rodzinie	15%	17%	13%	0,039	11%	20%	0,001
	zażywanie narkotyków w rodzinie	2%	3%	1%	0,120	1%	3%	0,004
Konflikt rodzicielski	rozwód/rozstanie rodziców	14%	16%	12%	0,038	12%	17%	0,039
	utrudnianie kontaktu	3%	2%	1%	0,042	1%	1%	0,872
Problemy ze zdrowiem psychicznym domownika	choroba psychiczna domownika**	9%	13%	5%	0,000	6%	11%	0,050
	próba samobójcza domownika***	5%	7%	3%	0,121	–	5%	–

** pytanie od 13 r.ż. (n = 822)

*** pytanie od 15 r.ż. (n = 502)

Tabela 26. Członek rodziny, który nadużywał alkoholu lub zażywał narkotyki

	Nadużywanie alkoholu (n = 171)	Zażywanie narkotyków (n = 22)
Brat, siostra lub inne dziecko z rodziny	3%	32%
Ojciec (także ojczym, partner matki)	64%	23%
Matka (także macocha, partnerka ojca)	8%	9%
Inny dorosły z rodziny	33%	18%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	9%	23%

Wsparcie społeczne

Zdecydowana większość badanych (89%) miała w swoim otoczeniu przynajmniej jedną osobę, do której mogła się zwrócić w trudnej sytuacji. Ponad połowa polskich uczniów (52%) wskazała kilka takich osób, jedna czwarta (23%) – jedną taką osobę, a 13% wskazało wiele takich osób. Jednocześnie 7% dzieci twierdziło, że nie ma żadnej osoby, od której mogłoby otrzymać wsparcie w trudnej sytuacji (wyk. 23, tab. 27).

Wykres 23. Wsparcie społeczne, %, N = 1155.

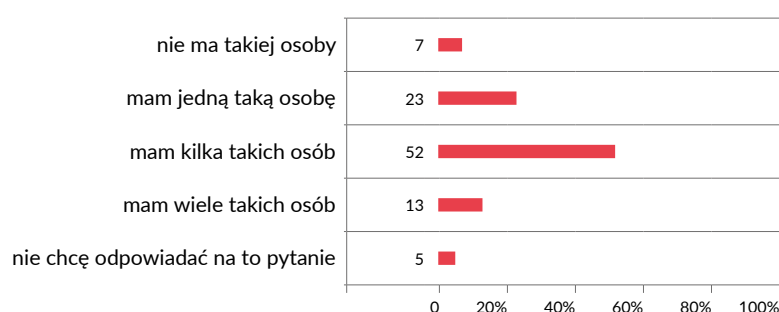
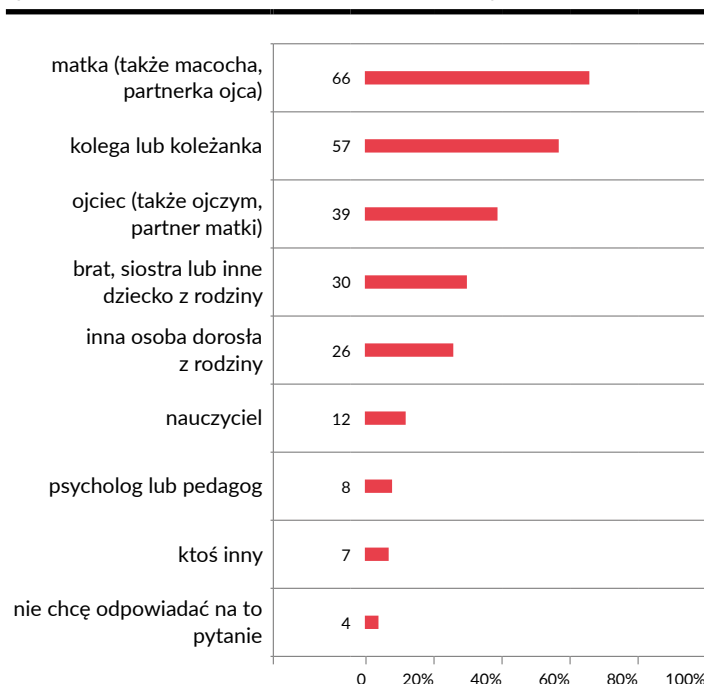

Tabela 27. Wsparcie społeczne w podziale na płeć i wiek, %, N = 1155

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	11–14 lat	15–17 lat
Nie mam takiej osoby	7%	5%	8%	7%	7%
Mam jedną taką osobę	23%	23%	24%	22%	25%
Mam kilka takich osób	52%	56%	48%	50%	54%
Mam wiele takich osób	13%	11%	15%	15%	11%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	5%	4%	5%	6%	3%

Najczęściej osobą wspierającą była matka – wskazywało na nią aż 2/3 badanych (66%; wyk. 24). W drugiej kolejności badani mogli liczyć na wsparcie kolegi lub koleżanki (57%). Na trzecim miejscu wymieniany był ojciec (39%), a następnie brat, siostra lub inne dziecko z rodziny (30%). Co czwarty badany (26%) mógł liczyć na wsparcie innego dorosłego z rodziny, a co ósmy (12%) – na nauczyciela lub nauczycielkę. Psychologa lub pedagoga wskazało 8% badanych, a 7% wymieniło kogoś innego, w większości przypadków chodziło o przyjaciela/przyjaciółkę lub chłopaka.

Wykres 24. Osoby, ze strony których badani otrzymują wsparcie społeczne, %, n = 1025 (możliwość wielokrotnych wskazań).

Dziewczyny częściej niż chłopcy wskazywały kolegę lub koleżankę (61% vs 54%, $p < 0,05$) i inną osobę (10% vs 5%, $p < 0,01$), a chłopcy częściej wskazywali ojca (43% vs 36%, $p < 0,05$). Młodsze dzieci częściej niż starsze otrzymywały wsparcie ze strony dorosłych, przede wszystkim rodziców (matka: 69% vs 62%, $p < 0,05$; ojciec: 43% vs 34%, $p < 0,01$), innych dorosłych z rodziny (30% vs 20%, $p < 0,01$), ale też nauczycieli (14% vs 10%, $p < 0,05$). Starsze nastolatki natomiast częściej dostawały wsparcie od kolegów i koleżanek (64% vs 53%, $p < 0,01$) oraz innych osób (11% vs 5%, $p < 0,01$; tab. 28).

Tabela 28. Osoby, ze strony których badani otrzymują wsparcie społeczne ogółem oraz w podziale na płeć i wiek, %, $n = 1025$ (możliwość wielokrotnych wskazań)

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	p	11–14 lat	15–17 lat	p
Matka (także macocha, partnerka ojca)	66%	67%	65%	0,541	69%	62%	0,030
Ojciec (także ojczym, partner matki)	39%	36%	43%	0,018	43%	34%	0,001
Brat, siostra lub inne dziecko z rodziny	30%	29%	30%	0,689	31%	29%	0,560
Kolega lub koleżanka	57%	61%	54%	0,016	53%	64%	0,000
Nauczyciel	12%	11%	13%	0,292	14%	10%	0,031
Psycholog lub pedagog	8%	7%	9%	0,179	8%	8%	0,779
Inna osoba dorosła z rodziny	26%	26%	26%	0,745	30%	20%	0,000
Ktoś inny	7%	10%	5%	0,001	5%	11%	0,000
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	4%	3%	6%	0,083	5%	4%	0,686

Mały odsetek uczniów (2%) korzystał kiedykolwiek z anonimowej pomocy telefonicznej lub online (tab. 29). Ci, którzy korzystali, najczęściej kontaktowali się z Telefonem Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 116 111 (67%), w dalszej kolejności z Dziecięcym Telefonem Zaufania Rzecznika Praw Dziecka (19%; tab. 30).

Tabela 29. Korzystanie z anonimowej pomocy telefonicznej lub online w podziale na płeć i wiek, %, $N = 1155$

	Ogółem	Dziewczyny	Chłopcy	11–14 lat	15–17 lat
Tak	2%	2%	1%	2%	2%
Nie	97%	97%	97%	96%	97%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	1%	1%	2%	2%	1%

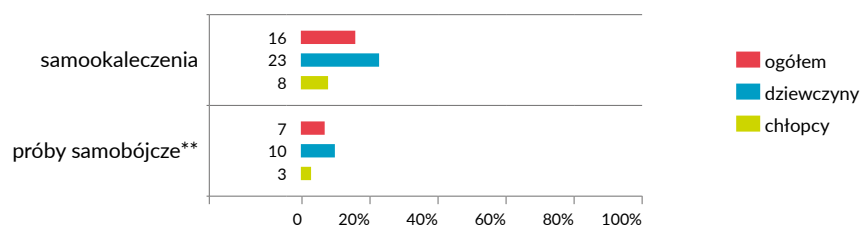
Tabela 30. Telefon, z którego korzystali badani, %, $n = 21$ (możliwość wielokrotnych wskazań)

Z którego telefonu korzystałeś?	Ogółem	
	%	n
Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 116 111 / www.116111.pl/napisz	67%	14
Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka 800 12 12 12	19%	4
Telefon grupy edukatorów seksualnych „PONTON”	10%	2
Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” 801 12 00 02	10%	2
Ogólnopolski Telefon Zaufania Narkotyki – Narkomania – 801 199 990	10%	2
Telefon Zaufania „Uzależnienia behawioralne” 801 889 880	5%	1
Inny	5%	1
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	24%	5

Zachowania autodestrukcyjne

Co szósty polski nastolatek (16%) okaleczał się, a 7% miało próbę samobójczą (wyk. 25). Istotnie częściej zachowania autodestrukcyjne występowały wśród dziewczyn niż chłopców – co czwarta okaleczała się (23% vs 8%, $p < 0,01$), a co dziesiąta próbowała odebrać sobie życie (10% vs 3%, $p < 0,01$). Samookaleczenia istotnie częściej występowały u starszych nastolatków niż u młodszych (24% vs 10%, $p < 0,01$).

Wykres 25. Zachowania autodestrukcyjne w podziale na płeć i wiek, %, $N = 1155$.

** pytanie od 13 r.ż. ($n = 822$)

DYSFUNKCJE RODZINNE A KRZYWDZENIE

W celu wykrycia determinantów doświadczania krzywdzenia przeprowadzono szereg analiz regresji logistycznych, gdzie uwzględnione w badaniu kategorie krzywdzenia stanowiły zmienne wyjaśniane. Potencjalnymi zmiennymi wyjaśniającymi były: płeć, wiek, lokalizacja szkoły (wieś vs miasto), czynniki ryzyka (rozwód/rozstanie rodziców, nadużywanie alkoholu w rodzinie, zażywanie narkotyków w rodzinie, choroba psychiczna domownika⁴ i podejmowanie prób samobójczych przez domownika⁵) oraz czynnik ochronny (otrzymywanie wsparcia społecznego). Spodziewając się efektu kumulacji doświadczeń wraz z wiekiem respondentów, w analizach uwzględniono również to, czy dana kategoria wiktymizacji wystąpiła w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie. Ze względu na dużą liczbę zmiennych wyjaśniających i związane z tym potencjalne problemy w uzyskaniu satysfakcjonującego dopasowania modeli regresji skategoryzowano wiek respondentów na dwie grupy – 11–14 i 15–17 lat. Tabele regresji znajdują się w aneksie 2.

Przestępstwa konwencjonalne

W przeprowadzonych analizach regresji wykazano, że zmiennymi zwiększającymi szansę na doświadczenie przestępstw konwencjonalnych były: lokalizacja szkoły, choroba psychiczna domownika, próby samobójcze domownika, nadużywanie alkoholu przez członka rodziny i zażywanie narkotyków przez członka rodziny. Ostatni z wymienionych predyktorów okazał się jednocześnie najsilniejszy – jego występowanie (twierdząca odpowiedź na pytanie będące jego wskaźnikiem) trzykrotnie zwiększało szansę (AOR = 3,078) doświadczenia przestępstw konwencjonalnych. Nadużywanie alkoholu przez członka rodziny (AOR = 2,754) lub mieszkanie z osobą chorą psychicznie (AOR = 2,407) zwiększało szansę doświadczenia przestępstw konwencjonalnych ponad dwukrotnie. Niemal dwukrotnie częściej (AOR = 1,744) ofiarą tej kategorii krzywdzenia padali uczniowie, których szkoła znajdowała się w mieście. Respondenci, którzy przyznali, że ktoś z jego domowników próbował odebrać sobie życie, ponad pięciokrotnie częściej (AOR = 5,203) doświadczali tej kategorii krzywdzenia, ale jedynie w roku poprzedzającym badanie.

Otrzymywanie wsparcia społecznego ponad dwukrotnie (AOR = 0,476) zmniejszało szansę doświadczenia opisywanej kategorii krzywdzenia.

⁴ Pytanie o depresję i inne choroby psychiczne domownika zadawano respondentom w wieku 13–17 lat.

⁵ Pytanie o próby samobójcze domownika zadawano respondentom w wieku 15–17 lat.

Przemoc ze strony bliskich dorosłych

W przypadku doświadczania przemocy ze strony bliskich dorosłych istotnymi predyktorami okazały się: wiek, lokalizacja szkoły, nadużywanie alkoholu przez członka rodziny, zażywanie narkotyków przez członka rodziny, a także choroba psychiczna oraz próby samobójcze w rodzinie. Wszystkie zmienne były związane ze zmienną wyjaśnianą operacjonalizowaną przez pytanie o doświadczenie owej kategorii krzywdzenia zarówno w ogóle, jak i w ciągu roku poprzedzającego badanie.

Skorygowany iloraz szans otrzymany dla powyższych predyktorów wskazuje, że zarówno starsze nastolatki (15–17 lat), jak i uczęszczające do szkół w miastach dwukrotnie częściej padali ofiarami przemocy ze strony bliskich dorosłych (odpowiednio, AOR = 2,186 i AOR = 1,624).

Na tę kategorię krzywdzenia byli trzy razy częściej (AOR=3,054) narażeni respondenci, których członkowie rodziny zażywali narkotyki. Badani, których członkowie rodziny nadużywali alkoholu, pięciokrotnie częściej (AOR = 5,126) padali ofiarą przemocy ze strony bliskiej osoby dorosłej w całym życiu i ponad trzykrotnie częściej (AOR = 3,548) – w ciągu roku poprzedzającego badanie.

Choroba psychiczna domownika i próby samobójcze domownika również okazały się istotnymi predyktorami zmiennej wyjaśnianej. Przemocy ze strony bliskich w ciągu roku poprzedzającego badanie ponad dwa razy częściej (AOR = 2,451) doświadczali osoby, których członkowie rodziny cierpieli na depresję lub inną chorobę psychiczną, oraz ponad sześciokrotnie częściej (AOR = 6,361) osoby, których członkowie rodziny próbowali odebrać sobie życie.

Zaniedbanie fizyczne

Ze wszystkich zmiennych wyjaśniających zaniedbanie fizyczne tylko posiadanie wsparcia bliskiej osoby okazało się istotne statystycznie. W przeprowadzonej analizie regresji logistycznej wykazano, że dzieci mające osobę, do której mogą zwrócić się w trudnej sytuacji, ponad trzykrotnie rzadziej (AOR = 0,303) doświadczali tej kategorii wiktymizacji.

Wiktymizacja pośrednia

Zmiennymi zwiększającymi szansę na doświadczenie wiktymizacji pośredniej były: płeć, wiek, lokalizacja szkoły, nadużywanie alkoholu w rodzinie, rozwód/rozstanie rodziców, choroba psychiczna domownika i próby samobójcze domownika. Wiktymizacji pośredniej w ciągu swojego życia dwa razy rzadziej (AOR = 0,549) doświadczali chłopcy niż dziewczyny. Dwukrotnie częściej na tę kategorię krzywdzenia byli narażone nastolatki w wieku 15–17 lat niż w wieku 11–14 lat (AOR = 2,244) oraz uczące się w mieście niż na wsi (AOR = 2,120).

Respondenci z rodzin, w których nadużywano alkoholu, czterokrotnie częściej (AOR = 4,336) doświadczali wiktymizacji pośredniej. Badani, których rodzice rozwiedli się lub rozstali, dwukrotnie częściej (AOR = 2,450) byli świadkami przemocy w domu. Osoby, których członkowie rodziny cierpieli na depresję lub inną chorobę psychiczną, były w swoim życiu ponad dwa razy bardziej (AOR = 2,509) narażone na doświadczenie tej kategorii krzywdzenia. Badani, którzy

deklarowali, że członek ich rodziny próbował popełnić samobójstwo, ponad pięciokrotnie częściej (AOR = 5,369) byli świadkami przemocy w domu.

Respondenci, którzy mieli w swoim otoczeniu kogoś, na kim mogli polegać, niemal pięciokrotnie rzadziej (AOR = 0,217) doświadczali wiktylizacji pośredniej w ciągu roku poprzedzającego badanie.

Przemoc rówieśnicza

Zmiennymi wyjaśniającymi kategorię przemocy rówieśniczej były: lokalizacja szkoły i występowanie w rodzinie nadużywania alkoholu, zażywania narkotyków, depresji lub innej choroby psychicznej.

W analizach dla doświadczenia przemocy rówieśniczej jako zmiennej wyjaśnianej wykazano, że dzieci uczęszczające do szkół w miastach były około dwukrotnie (AOR = 1,741) bardziej narażone na doświadczenie tej kategorii krzywdzenia.

Zażywanie narkotyków lub nadużywanie alkoholu przez członka rodziny zwiększało, odpowiednio ponad pięcio- (AOR = 5,401) i trzykrotnie (AOR = 3,269) szansę respondenta na doświadczenie przemocy rówieśniczej w ciągu życia. Respondenci, których domownicy nadużywali alkoholu, doświadczali tej kategorii wiktylizacji dwa razy częściej (AOR = 1,990) w roku poprzedzającym badanie.

Nastolatki (w wieku 13–17 lat), których członkowie rodziny cierpieli na depresję lub inną chorobę psychiczną, ponad czterokrotnie częściej (AOR = 4,692) niż pozostałe osoby doświadczały przemocy rówieśniczej. Predyktor ten był również istotny w przypadku, gdy doświadczenie przemocy rówieśniczej wystąpiło w ciągu roku poprzedzającego badanie.

W analizie regresji wykazano, że posiadanie osoby, na której wsparcie można liczyć w trudnej sytuacji, dwukrotnie zmniejsza szansę bycia ofiarą tej kategorii wiktylizacji, w ciągu zarówno życia (AOR = 0,544), jak i roku poprzedzającego badanie (AOR = 0,440).

Obciążające doświadczenia seksualne

Cztery zmienne wyjaśniające wpływały na szansę doświadczenia obciążającego doświadczenia seksualnego. Pierwszą z nich była płeć. Chłopcy dwa razy rzadziej niż dziewczyny doświadczali tej kategorii krzywdzenia w ciągu zarówno życia (AOR = 0,499), jak i roku poprzedzającego badanie (AOR = 0,470).

Drugą zmienną, która w istotny sposób wyjaśniała obciążające doświadczenia seksualne, był wiek. Nastolatki w wieku 15–17 lat ponad dwukrotnie częściej (AOR = 2,432) niż osoby w wieku 13–14 lat doznały tej kategorii wiktylizacji w ciągu swojego życia.

Kolejnym wykazanym istotnym predyktorem zmiennej wyjaśnianej okazała się lokalizacja szkoły. U respondentów uczących się w miastach obciążające doświadczenia seksualne występowały dwukrotnie częściej (AOR = 1,916) niż u uczniów szkół wiejskich.

Ostatnią z wykrytych istotnych zmiennych wyjaśniających było nadużywanie alkoholu przez domownika. Nastolatki z rodzin, w których występowała ta dysfunkcja, były dwukrotnie bardziej narażone (AOR = 2,265) na obciążające doświadczenia seksualne.

Wykorzystywanie seksualne

Nadużywanie alkoholu przez członka rodziny było istotnym predyktorem doświadczenia wykorzystania seksualnego. Respondenci z rodzin dotkniętych tą dysfunkcją trzykrotnie częściej byli ofiarami wspomnianej kategorii krzywdzenia – zarówno kiedykolwiek (AOR = 2,814), jak i w roku poprzedzającym badanie (AOR = 3,532).

KRZYWDZENIE A ZACHOWANIA AUTODESTRUKCYJNE

Kolejnym krokiem przeprowadzonych analiz było określenie wpływu doświadczenia różnych kategorii krzywdzenia na zachowania autodestrukcyjne. W tym celu przeprowadzono analizy regresji logistycznych, gdzie zmiennymi wyjaśnianymi były samookaleczenia i podejmowanie prób samobójczych. W modelach uwzględniono ponadto płeć, grupę wiekową (11–14 lat vs 15–17 lat) i lokalizację szkoły. Tabele regresji znajdują się w aneksie 2.

Samookaleczenia

Z przeprowadzonej analizy wynika, że trzykrotnie częściej okaleczały się dziewczyny (AOR = 0,273, w wieku 13–17 lat AOR = 0,305) oraz ponad dwukrotnie częściej starsze dzieci (AOR = 2,326; tab. J). Badani, którzy doświadczyli przemocy rówieśniczej, ponad trzykrotnie częściej okaleczali się (AOR = 3,370), w starszej grupie (13–17 lat) ta zależność maleje (AOR = 2,748). Dzieci, które doświadczyły przemocy ze strony bliskich dorosłych, trzy razy częściej okaleczały się (AOR = 2,950), ta zależność również nieznacznie maleje w starszej grupie wiekowej (13–17 lat: AOR = 2,405). Ponadto samookaleczenia dwuipółkrotnie częściej występowały u dzieci zaniedbanych fizycznie oraz będących świadkami (odpowiednio, AOR = 2,549 i AOR = 2,069), dwukrotnie częściej – u osób, które miały obciążające doświadczenia seksualne (AOR = 1,954).

Próby samobójcze

Dziewczyny trzy razy częściej podejmowały próby samobójcze (AOR = 0,364). Ponadto próby samobójcze stwierdzono siedem razy częściej u dzieci, które doświadczyły przemocy rówieśniczej (AOR = 7,310), i trzy razy częściej u osób, które doświadczyły wykorzystania seksualnego (AOR = 3,377; tab. J). Zmienną wyjaśniającą, która okazała się istotna w wyjaśnianiu prób samobójczych, była również wiktymizacji pośrednia – dzieci, które były świadkiem przemocy domowej, niemal trzy razy częściej próbowały się zabić (AOR = 2,878).

Wsparcie społeczne jako czynnik ochronny

Ostatnim krokiem przeprowadzonych analiz było sprawdzenie, czy posiadanie w swoim otoczeniu osoby, do której można się zwrócić w trudnej sytuacji, łagodzi lub zapobiega skutkom krzywdzenia w postaci zachowań autodestrukcyjnych. W tym celu przeprowadzono szereg analiz regresji logistycznych dla samookaleczania i prób samobójczych jako

zmiennych wyjaśnianych, w których rolę predyktorów pełniły potencjalne moderatory będące ilorazem wystąpienia krzywdzenia w grupie posiadającej wsparcie społeczne. Innymi słowy, nowo utworzone zmienne mogły przyjąć dwie wartości: „0” – doświadczenie danej kategorii krzywdzenia i brak wsparcia społecznego, „1” – doświadczenie danej kategorii przemocy i jednocześnie otrzymywanie wsparcia społecznego. Osoby, które nie doświadczyły danej kategorii przemocy, wykluczono z opisywanej analizy.

W przeprowadzonych analizach regresji logistycznej wykazano, że wsparcie społeczne jest moderatorem wpływu doświadczenia przestępstw konwencjonalnych na samookaleczenia. Okazało się, że nastolatki, które doświadczyły tej kategorii krzywdzenia, a jednocześnie mają w swoim otoczeniu osobę, na której mogą polegać, w przypadku bycia ofiarą tej kategorii krzywdzenia ponad trzykrotnie rzadziej okaleczały się (AOR = 0,324; tab. K). Wykazany związek dotyczy jednak tylko grupy badanych w wieku 13–17 lat. Okazało się ponadto, że podobny wpływ ma wsparcie społeczne w przypadku przemocy ze strony bliskich dorosłych – dzieci, które doświadczyły tego rodzaju krzywdzenia i jednocześnie miały kogoś, na kim mogły polegać, okaleczały się ponad dwukrotnie rzadziej (AOR = 0,461). Podobną zależność wykryto przy doświadczeniu przemocy ze strony bliskich dorosłych w ciągu ostatniego roku (AOR = 0,408; tab. L).

W przypadku analiz regresji logistycznych dla zmiennych wyjaśnianych w postaci podjęcia przez respondentów próby samobójczej wykryto jeden istotny moderator kategorii doświadczonego krzywdzenia i wsparcia społecznego – wiktymizację pośrednią. Okazało się, że dzieci, które były świadkami przemocy domowej i mogły liczyć na wsparcie społeczne, ponad sześciokrotnie rzadziej próbowały popełnić samobójstwo (AOR = 0,160; tab. Ł).

REKOMENDACJE⁶

W świetle wyników badań, a także długoletnich doświadczeń Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę, podkreślenia wymaga konieczność podjęcia rzetelnej debaty publicznej z udziałem wszystkich zainteresowanych środowisk, na której podstawie zostaną przygotowane odpowiednie akty prawne wdrażające skuteczne rozwiązania dotyczące ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Poniżej wskazano obszary, które powinny stać się priorytetowym celem polityki społecznej w naszym kraju. Opisano tu ogólne kierunki działań, które wymagają sformułowania konkretnych międzyresortowych rozwiązań bazujących na pogłębionych analizach kwestii ochrony bezpieczeństwa dzieci.

Najważniejsze z nich to:

1. Wdrożenie i prowadzenie ciągłych działań w zakresie profilaktyki krzywdzenia dzieci, zarówno uniwersalnej, jak i selektywnej.

Przy opracowywaniu i realizowaniu działań profilaktycznych ważne jest, by:

- kierować je do wszystkich grup – dzieci i młodzieży, rodziców i opiekunów oraz profesjonalistów i ogółu społeczeństwa;
- wykorzystywać istniejące zasoby instytucjonalne, włączając intensywniej w działania profilaktyczne sektory ochrony zdrowia i edukacji jako te, których jednostki mają bezpośredni kontakt z dziećmi i ich rodzinami;
- realizować je na każdym etapie życia dzieci i młodzieży, począwszy od edukacji przedporodowej i wizyt patronażowych skierowanych do rodziców noworodków i niemowląt przez programy zwiększające umiejętności wychowawcze rodziców po edukację skierowaną do dzieci i młodzieży oraz ich rodziców na wszystkich stopniach opieki i nauczania;
- tworzyć kompleksowe programy wzmacniania umiejętności społecznych dzieci i młodzieży, promujące pozytywne wzorce i zachowania oraz uwzględniające przeciwdziałanie potencjalnym zagrożeniom, takim jak wykorzystywanie seksualne i komercyjne dzieci, zagrożenia w internecie, przemoc rówieśnicza, przemoc w rodzinie oraz podejmowanie zachowań ryzykownych;
- szczególną uwagę poświęcić ochronie szeroko pojętego zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, wzmacniać czynniki chroniące dobrostan psychiczny dziecka w rodzinie, instytucjach oświatowych i opiekuńczych oraz społeczności lokalnej;
- prowadzić systemowy monitoring sytuacji i obszarów, które mogą stwarzać szczególne zagrożenie dla bezpieczeństwa dzieci, m.in. cyberprzestrzeni, ośrodków opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych, ośrodków dla cudzoziemców, imprez masowych z udziałem dzieci i młodzieży i innych;

⁶ Rekomendacje pochodzą z raportu *Dzieci się liczą. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce* (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, 2017).

- prowadzić kampanie społeczne kierowane do ogółu społeczeństwa i poświęcone tematyce przemocy wobec dzieci, w tym mechanizmom i symptomom przemocy oraz sposobom reagowania na nią i jej zapobiegania.

2. Podejmowanie działań w zakresie systemowej i prawnokarnej ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

W tym zakresie ważne jest, by:

- wprowadzić w ramach struktur pomocy społecznej – wzorem innych krajów, które ustanowiły systemowe rozwiązania na rzecz ochrony dzieci – wyspecjalizowane służby ochrony dzieci odpowiedzialne za przeciwdziałanie krzywdzeniu dzieci i koordynację działań na rzecz ochrony dzieci;
- wprowadzić prawny wymóg wdrożenia standardów ochrony dzieci przed krzywdzeniem we wszystkich miejscach, w których przebywają dzieci, oraz instytucjach i organizacjach działających na rzecz dzieci. Standardy te powinny uwzględniać m.in. wprowadzenie w instytucji/organizacji polityki ochrony dzieci (w tym procedur interwencji), monitorowanie pracowników oraz ich szkolenie w zakresie rozpoznawania objawów krzywdzenia dzieci i sposobów reagowania, a także prowadzenie działań edukacyjnych skierowanych do dzieci i rodziców nt. przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci;
- dążyć do poprawy współpracy interdyscyplinarnej w zakresie identyfikacji i interwencji w sytuacjach przemocy wobec dzieci. Szczególnie istotne jest większe zaangażowanie sektora ochrony zdrowia;
- ciągle podnosić kompetencje profesjonalistów z różnych instytucji i organizacji, w tym w szczególności pracowników mających za zadanie przeciwdziałanie krzywdzeniu dzieci;
- uwzględnić we wszystkich aktach prawnych dotyczących dzieci ich pełną podmiotowość i prawo do wysłuchania;
- nadal rozwijać działania wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku, m.in. poprzez wprowadzenie bezwzględnego obowiązku przesłuchiwanie małoletnich w wieku 15–18 lat pokrzywdzonych przestępstwami w warunkach z art. 185a Kodeksu postępowania karnego, wprowadzenie należytej reprezentacji pokrzywdzonego małoletniego w postępowaniu karnym, ustawowe uregulowanie funkcji biegłych sądowych oraz podnoszenie kwalifikacji sędziów, prokuratorów i biegłych sądowych uczestniczących w przesłuchaniach dzieci.

3. Rozwijanie oferty pomocowej dla dzieci krzywdzonych i ich rodzin.

W tym zakresie konieczne jest, by:

- tworzyć i rozwijać specjalistyczne ośrodki oparte na modelu współpracy między różnymi służbami, w których dziecko poszkodowane przestępstwem i jego opiekunowie mogliby otrzymać kompleksowe wsparcie psychologiczne, prawne, medyczne i socjalne pod jednym dachem⁷;
- zwiększyć dostęp do specjalistów zarówno w zakresie ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego, jak i przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci poprzez prowadzenie specjalistycznych

⁷ Takie kompleksowe ośrodki w krajach anglosaskich funkcjonują pod nazwą *Child Advocacy Center*, a w krajach skandynawskich – *Barnahus*.

poradni oraz rozwój ogólnopolskich, bezpłatnych i wysokospecjalistycznych linii pomocowych oraz telefonów zaufania;

- usprawniać działanie systemu pieczy zastępczej, zgodnie z najlepiej pojętym interesem dzieci w sytuacji, gdy istnieje konieczność umieszczenia dziecka poza rodziną ze względu na zagrożenie jego życia i zdrowia, w tym rozwijać rodzinne formy pieczy zastępczej i zapewniać im rzetelne wsparcie;
- opracować i wdrożyć kompleksowe programy dla sprawców (również potencjalnych) krzywdzenia dzieci, w tym sprawców małoletnich, by zminimalizować ryzyko dalszego krzywdzenia dzieci.

4. Opracowywanie wszystkich działań profilaktycznych i pomocowych oraz rozwiązań prawnych na podstawie rzetelnych danych empirycznych, a także prowadzenie systematycznej ewaluacji tych rozwiązań.

W tym zakresie warto:

- zapewnić rzetelne gromadzenie statystyk przez wyznaczone służby, według wspólnej metodologii, posługującej się ujednoliconymi pojęciami i definicjami, w podziale na szczegółowe informacje wiktymologiczne dotyczące m.in. wieku i płci dzieci, miejsca zamieszkania, pochodzenia oraz sytuacji rodzinnej;
- gromadzić statystyki nie tylko dotyczące czynników ryzyka krzywdzenia dzieci, ale także czynników chroniących przed krzywdzeniem, by dysponować pełną wiedzą na temat mechanizmów zjawiska i skutecznych form przeciwdziałania jego występowaniu;
- zapewnić ogólną dostępność statystyk dotyczących zagrożeń bezpieczeństwa i rozwoju dzieci,
- prowadzić cykliczne badania społeczne według tej samej metodologii w celu śledzenia trendów związanych ze zjawiskiem krzywdzenia dzieci i młodzieży niemożliwych do identyfikacji z poziomem statystyk urzędowych;
- uwzględniać w ewaluacji prowadzonych działań profilaktycznych oraz pomocowych perspektywę dzieci i młodzieży;
- poddawać wnikliwej systemowej analizie każdy przypadek śmierci dziecka lub poważnego uszczerbku na jego zdrowiu w wyniku krzywdzenia lub z przyczyn niewyjaśnionych, w celu oceny skuteczności wdrożonych procedur i rozwiązań oraz zaproponowania ewentualnych usprawnień⁸.

5. Realizowanie polityki prorodzinnej uwzględniającej najlepiej pojęty interes dzieci.

W tym zakresie konieczne jest, by:

- ustalając rozwiązania polityki wsparcia dla rodzin (w tym wsparcia materialnego, transferów bezpośrednich, polityki mieszkaniowej) oraz usług dla dzieci (z zakresu edukacji, zdrowia, kultury i in.), tworzyć rozwiązania zmierzające do wyrównywania szans rodzin i dzieci w najtrudniejszej sytuacji (m.in. rodzin monoparentalnych, rodzin osób niepełnosprawnych, rodzin wielodzietnych, rodzin uchodźczych, rodzin z obszarów wiejskich);

⁸ Taka procedura analizowania poważnych przypadków krzywdzenia dzieci w krajach anglosaskich funkcjonuje pod nazwą *serious case review*.

- zapewnić powszechną możliwość dostępu do wysokiej jakości, różnorodnych form opieki i edukacji dla najmłodszych dzieci, pozostawiając rodzicom wybór, czy i z jakich form chcą skorzystać;
- ułatwiać rodzicom godzenie ról zawodowych z rodzinnymi poprzez m.in. wprowadzenie rozwiązań z zakresu bardziej elastycznych czasu i form pracy, przy jednoczesnym zwiększeniu poczucia bezpieczeństwa pracy;
- promować większe zaangażowanie ojców w opiekę nad dzieckiem od jego narodzin poprzez kreowanie sprzyjającej kultury zaangażowania, edukację skierowaną do ojców i pracodawców oraz promowanie i rozwijanie urlopów rodzicielskich dla ojców;
- wprowadzić narodową strategię na rzecz dzieci i młodzieży, która integrowałaby wszystkie – rozproszone obecnie w kilkudziesięciu dokumentach programowych i aktach prawnych – działania na rzecz dzieci, poprawiała ich koordynację i nadawała im wyższy priorytet.

Powyższe rekomendacje z pewnością nie wyczerpują katalogu spraw, którymi należy się zająć, by poprawić bezpieczeństwo i dobrostan dzieci w naszym kraju. Wprowadzenie kompleksowych, przemyślanych i systemowych usprawnień w zakresie lepszej ochrony dzieci przed wszelkimi formami krzywdzenia wymaga czasu oraz powszechnej debaty publicznej, włączającej wszystkich aktorów: dzieci, ich rodziców, profesjonalistów, przedstawicieli władz rządowych i samorządowych, podmiotów prywatnych, organizacji pozarządowych i organizacji religijnych, bez względu na ich przynależność partyjną czy poglądy polityczne. Tylko wspólnie wypracowane rozwiązania, oparte na szerokim konsensusie mają szansę poprawić warunki bezpieczeństwa i rozwoju wszystkich dzieci w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Beisert, M., Izdebska, A. (2012). Wykorzystywanie seksualne dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 11(2), 48–66.
- Forns, M., Kirchner, T., Soler, L., Paretilla, C. (2013). Spanish/Catalan version of the Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ): Psychometric properties. *Anuario de Psicología/The UB Journal of Psychology*, 43(2), 171–187.
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę. (2017). *Dzieci się liczą. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce*. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Gulla, B., Wysocka-Pleczyk, M. (red.). (2009). *Dziecko jako ofiara przemocy*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hamby, S. L., Finkelhor, D. (2004). *The Comprehensive Juvenile Victimization Questionnaire*. Durham, NH: University of New Hampshire.
- Hamby, S. L., Finkelhor, D., Ormrod, R. K., Turner, H. A. (2004). *The Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ): Administration and scoring manual*. Durham, NH: Crimes against Children Research Center.
- Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H., Kracke, K. (2011). *The Juvenile Victimization Questionnaire toolkit*. Pobrano z: www.unh.edu/ccrc/jvq/index_new.html.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Sethi, D., Michalski, P., Szredzińska, R., Karwowska, P. (2018). Negatywne doświadczenia w dzieciństwie i związane z nimi zachowania szkodliwe dla zdrowia wśród polskich studentów. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 17(2), 58–97.
- Malinowska-Cieślak, M., Zabdyr-Jamróz, M., Balcerzak, B., Ścibor, M. (2014). Ocena prewencji przemocy wobec dziecka w Polsce z perspektywy zdrowia publicznego. *Zdrowie Publiczne i Zarządzanie*, 12(1), 3–16.
- McElvaney, R. (2015). Disclosure of Child Sexual Abuse: Delays, Non-disclosure and Partial Disclosure. What the Research Tells Us and Implications for Practice. *Child Abuse Rev*, 24, 159–169. DOI: 10.1002/car.2280.
- Miedzik, M., Godlewska-Szurkowska, J. (2014). *Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców. Raport cząstkowy. Wyniki badań PSDB dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- MRPiPS (2018). *Dane statystyczne z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2017 r.* Warszawa: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
- Pinheiro, P. S. (2006). *World Report on Violence Against Children*. Genewa: WHO.
- Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N., Collishaw, S. (2012). *Child abuse and neglect in the UK today*. Londyn: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Sajkowska, M. (2017). Wykorzystywanie seksualne dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1), 232–251.

- Sethi, D., Bellis, M., Hughes, K., Gilbert, R., Mitis, F., Galea, G. (2013). *European report on preventing child maltreatment*. Kopenhaga: WHO Regional Office for Europe.
- Trocha, O. (2017). Przestępstwa na szkodę dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1), 172–191.
- Włodarczyk, J., Makaruk, K. (2013). *Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci. Wyniki badania*. Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Włodarczyk, J., Sajkowska, M. (2013). Wykorzystywanie seksualne dzieci. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(3), 63–100.
- Włodarczyk, J. (2017a). Przemoc wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1), 192–213.
- Włodarczyk, J. (2017b). Klaps za karę. Wyniki badania postaw i stosowania kar fizycznych w Polsce. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(4), 81–107.

ANEKS 1: WSKAŹNIKI ZMIENNYCH

53

Tabela I. Wskaźniki kategorii i form krzywdzenia

Doświadczenie krzywdzenia			
Kategoria	Zmienna	Pytanie	Odpowiedzi
Przestępstwa konwencjonalne	Rozbój	P1. Czy kiedykolwiek ktoś użył siły, żeby zabrać Ci coś, co miałeś(-aś) przy sobie?	Tak
	Wandalizm	P2. Czy kiedykolwiek ktoś specjalnie zepsuł lub zniszczył jakąś Twoją rzecz?	Tak
	Napaść przy użyciu niebezpiecznego narzędzia	P3. Czy kiedykolwiek obca osoba dorosła zaatakowała Cię przy użyciu jakiegoś przedmiotu, np. kija, noża czy kamienia?	Tak
	Przestępstwa konwencjonalne	Przynajmniej jedno z P1, P2, P3.	Tak
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	Przemoc fizyczna	P4. Czy kiedykolwiek w Twoim życiu ktoś dorosły z rodziny/znajomych uderzył Cię, kopnął lub zastosował innego rodzaju przemoc fizyczną wobec Ciebie?	Tak
		lub P5.2. Jak często dostajesz klapsy? P5.3. Jak często dostawałeś(-aś) klapsy? (pytania zadane osobom, które odpowiedziały twierdząco na pytanie P5)	2. Kilka razy w roku 3. Kilka razy w miesiącu 4. Przynajmniej raz w tygodniu
	Przemoc psychiczna	P6. Czy kiedykolwiek znajoma osoba dorosła wyzywała Cię, mówiła bardzo źle o Tobie lub mówiła, że Cię nie chce?	Tak
	Przemoc ze strony bliskich dorosłych	Przynajmniej jedno z P4, P5.2, P5.3, P6.	Tak lub 2. Kilka razy w roku 3. Kilka razy w miesiącu 4. Przynajmniej raz w tygodniu
Zaniedbanie fizyczne (od 12 r.ż.)	Brak czystych ubrań	P7. Czy kiedy miałeś(-aś) mniej niż 12 lat, zdarzyło się, że chodziłeś(-aś) do szkoły w brudnym ubraniu, ponieważ nie miałeś(-aś) żadnych czystych ubrań?	Tak
	Brak opieki podczas choroby	P8. Czy kiedy miałeś(-aś) mniej niż 12 lat, zdarzyło się, że byłeś(-aś) chory(-a), a nikt się Tobą nie opiekował?	Tak
	Zaniedbanie fizyczne	Przynajmniej jedno z P7, P8.	Tak
Bycie świadkiem przemocy domowej, Wiktyimizacja pośrednia	Bycie świadkiem przemocy między rodzicami	P22. Czy kiedykolwiek widziałeś(-aś), jak któryś z Twoich rodziców/opiekunów został uderzony przez drugiego rodzica/opiekuna?	Tak
	Bycie świadkiem przemocy wobec innego dziecka	P23. Czy kiedykolwiek widziałeś(-aś), jak któryś z Twoich rodziców/opiekunów uderzył (poza dawaniem klapsów) Twoje rodzeństwo lub inne dzieci w rodzinie (np. kuzynów, rodzeństwo cioteczne)?	Tak
	Bycie świadkiem przemocy domowej, wiktyimizacja pośrednia	Przynajmniej jedno z P22, P23.	Tak

Przemoc rówieśnicza	Napaść zbiorowa	P9. Czy kiedykolwiek grupa dzieci lub nastolatków zaczęła Cię lub na Ciebie napadła?	Tak
	Przemoc fizyczna	P10. Czy kiedykolwiek zostałeś(-aś) specjalnie uderzony(-a) przez kolegę/koleżankę, rodzeństwo lub inne dziecko / innego nastolatka z Twojej rodziny?	Tak
	Znęcanie się	P11. Czy kiedykolwiek Twoi koledzy/koleżanki, rodzeństwo lub inne dzieci/nastolatki z Twojej rodziny znęcały się nad Tobą?	Tak
	Przemoc psychiczna	P12. Czy kiedykolwiek czułeś(-aś) się bardzo źle, ponieważ inne dzieci lub nastolatki wyzywały Cię, mówiły o Tobie złe rzeczy lub że nie chcą się z Tobą zadawać?	Tak
	Przemoc podczas randki (od 13 r.ż.)	P13. Czy kiedykolwiek Twój chłopak / Twoja dziewczyna uderzył(a) Cię?	Tak
	Przemoc rówieśnicza	Przynajmniej jedno z P9, P10, P11, P12, P13.	Tak
Obciążające doświadczenia seksualne (od 13 r.ż.)	Ekshibicjonizm	P17. Czy kiedykolwiek ktoś pokazał Ci bez Twojej zgody swoje miejsca intymne?	Tak
	Słowna przemoc seksualna	18. Czy kiedykolwiek ktoś zranił Twoje uczucia, mówiąc lub pisząc na Twój temat rzeczy związane z seksem?	Tak
	Werbowanie w internecie do celów seksualnych	19. Czy kiedykolwiek zdarzyło Ci się zawrzeć w internecie znajomość, w wyniku której próbowano namówić Cię do zachowań o charakterze seksualnym?	Tak
	Obciążające doświadczenia seksualne	Przynajmniej jedno z P17, P18, P19.	Tak
Wykorzystywanie seksualne (od 13 r.ż.)	Niechciany dotyk ze strony znajomego dorosłego	P14. Czy kiedykolwiek ktoś dorosły z rodziny/ znajomych dotykał Twoich miejsc intymnych w sytuacji, w której nie powinien tego robić, lub zmuszał Cię do dotykania swoich intymnych miejsc lub do innych rzeczy związanych z seksem?	Tak
	Niechciany dotyk ze strony obcego dorosłego	P15. Czy kiedykolwiek obca osoba dorosła dotykała Twoich miejsc intymnych w sytuacji, w której nie powinna tego robić, lub zmuszała Cię do dotykania swoich intymnych miejsc lub do innych rzeczy związanych z seksem?	Tak
	Niechciany dotyk ze strony rówieśnika	P16. Czy kiedykolwiek inne dziecko lub nastolatek dotykał wbrew Twojej woli Twoich miejsc intymnych, zmuszał Cię do dotykania jego/jej miejsc intymnych lub zmuszał Cię do innych rzeczy związanych z seksem?	Tak
	Komercyjne wykorzystywanie seksualne	P20. Czy kiedykolwiek miałeś(-aś) kontakty seksualne za pieniądze lub inne prezenty?	Tak
	Kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą	P21a. (13–14 lat) Czy kiedykolwiek miałeś(-aś) jakiegokolwiek kontakt seksualny z kimś mającym 18 lat lub więcej, nawet jeżeli oboje tego chcieliście? P21b. (15–17 lat) Czy kiedykolwiek zanim skończyłeś 15 lat, miałeś(-aś) jakiegokolwiek kontakt seksualny z kimś mającym 18 lat lub więcej, nawet jeżeli oboje tego chcieliście?	Tak
	Wykorzystywanie seksualne	Przynajmniej jedno z P14, P15, P16, P20, P21a, P21b.	Tak

Tabela II. Wskaźniki dysfunkcji rodzinnych

Dysfunkcje rodzinne		
Zmienna	Pytanie	Odpowiedzi
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	P24. Czy kiedykolwiek ktoś z Twojej rodziny lub kto z Tobą mieszkał nadużywał alkoholu (pił za dużo, upijał się)?	Tak
Zażywanie narkotyków w rodzinie	P25. Czy kiedykolwiek ktoś z Twojej rodziny lub kto z Tobą mieszkał zażywał narkotyki?	Tak
Rozstanie/rozwód rodziców	P26. Czy Twoi rodzice rozstali się albo rozwiedli?	Tak
Utrudnianie kontaktu	P27. Czy kiedykolwiek jeden rodzic utrudniał Twoje kontakty z drugim rodzicem? (pytanie zadane osobom, które odpowiedziały twierdząco na P26)	Tak
Choroba psychiczna domownika (od 13 r.ż.)	P28. Czy kiedykolwiek któryś z Twoich domowników miał depresję albo cierpiał na inną chorobę psychiczną?	Tak
Próba samobójcza domownika (od 15 r.ż.)	P29. Czy kiedykolwiek któryś z Twoich domowników próbował popełnić samobójstwo?	Tak

Tabela III. Wskaźnik wsparcia społecznego

Czynnik ochronny, moderator		
Zmienna	Pytanie	Odpowiedzi
Wsparcie społeczne	P32. Czy masz w swoim otoczeniu osobę, do której możesz się zwrócić w trudnej sytuacji?	2. Mam jedną taką osobę 3. Mam kilka takich osób 4. Mam wiele takich osób

Tabela IV. Wskaźniki zachowań autodestrukcyjnych

Czynnik ochronny, moderator		
Zmienna	Pytanie	Odpowiedzi
Samookaleczenia	P30. Czy kiedykolwiek specjalnie się zraniłeś(-aś)?	Tak
Próba samobójcza (od 13 r.ż.)	P31. Czy kiedykolwiek próbowałeś(-aś) popełnić samobójstwo?	Tak

ANEKS 2: TABELE REGRESJI

Tabela A. Wyniki analizy regresji logistycznej dla kategorii przemoc konwencjonalna jako zmiennej wyjaśnianej dla całej grupy badanej 11–17 lat, N = 1155

	Przestępstwa konwencjonalne			
	kiedykolwiek		ostatni rok	
	AOR	(95% CI)	AOR	(95% CI)
Płeć	1,308	(0,964–1,776)	1,337	(0,907–1,972)
Wiek	1,209	(0,888–1,646)	1,075	(0,727–1,590)
Lokalizacja szkoły	1,744*	(1,275–2,388)	1,550*	(1,036–2,320)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	2,754*	(1,852–4,098)	2,561*	(1,619–4,051)
Zażywanie narkotyków w rodzinie	3,078*	(1,126–8,413)	1,198	(0,364–3,951)
Rozwód/rozstanie rodziców	1,174	(0,761–1,811)	1,334	(0,795–2,239)
Wsparcie społeczne	0,659	(0,371–1,170)	0,476*	(0,253–0,896)
R ² Nagelkerke	0,089		0,065	
Test Hosmera i Lemeshowa	3,591; p >0,05		7,091; p >0,05	

*p <0,05;

Tabela B. Wyniki analizy regresji logistycznej dla kategorii przemoc ze strony bliskich dorosłych jako zmiennej wyjaśnianej dla całej grupy badanej 11–17 lat, N = 1155

	Przemoc ze strony bliskich dorosłych			
	kiedykolwiek		ostatni rok	
	AOR	(95% CI)	AOR	(95% CI)
Płeć	1,090	(0,807–1,473)	0,774	(0,557–1,075)
Wiek	2,186*	(1,616–2,957)	2,150*	(1,543–2,994)
Lokalizacja szkoły	1,624*	(1,195–2,208)	1,681*	(1,199–2,356)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	5,126*	(3,334–7,881)	3,548*	(2,382–5,283)
Zażywanie narkotyków	3,054*	(1,007–9,264)	2,448	(0,881–6,802)
Rozwód/rozstanie rodziców w rodzinie	1,245	(0,805–1,925)	X	
Wsparcie społeczne	0,614	(0,341–1,104)	0,422*	(0,234–0,762)
R ² Nagelkerke	0,182		0,149	
Test Hosmera i Lemeshowa	10,279; p >0,05		14,813; p >0,05	

*p <0,05;

X – wpływ zmiennej nie mógł być oszacowany ze względu na brak spełnienia warunków dopasowania modelu

Tabela C. Wyniki analizy regresji logistycznej dla kategorii zaniedbanie fizyczne jako zmiennych wyjaśnianych dla osób w wieku 12–17 lat, $n = 1005$

	Zaniedbanie fizyczne	
	kiedykolwiek	
	AOR	(95% CI)
Płeć	1,290	(0,675–2,468)
Wiek	0,999	(0,521–1,918)
Lokalizacja szkoły	1,693	(0,841–3,408)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	1,286	(0,570–2,900)
Zażywanie narkotyków w rodzinie	3,446	(0,893–13,296)
Rozwód/rozstanie rodziców	1,786	(0,804–3,965)
Wsparcie społeczne	0,303*	(0,129–0,709)
R^2 Nagelkerke	0,06	
Test Hosmera i Lemeshowa	9,613; $p > 0,05$	

* $p < 0,05$

Tabela D. Wyniki analizy regresji logistycznej dla kategorii wiktyimizacja pośrednia jako zmiennych wyjaśnianych dla całej grupy badanej 11–17 lat, $N = 1155$

	Wiktyimizacja pośrednia			
	kiedykolwiek		ostatni rok	
	AOR	(95% CI)	AOR	(95% CI)
Płeć	0,549*	(0,349–0,865)	0,514	(0,217–1,218)
Wiek	2,244*	(1,418–3,550)	1,312	(0,565–3,047)
Lokalizacja szkoły	2,120*	(1,311–3,429)	1,215	(0,511–2,885)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	4,336*	(2,695–6,976)	5,905*	(2,539–13,731)
Zażywanie narkotyków w rodzinie	1,477	(0,455–4,796)	1,917	(0,350–10,513)
Rozwód/rozstanie rodziców	2,450*	(1,453–4,132)	1,254	(0,451–3,485)
Wsparcie społeczne	0,622	(0,274–1,413)	0,217*	(0,075–0,623)
R^2 Nagelkerke	0,2		0,156	
Test Hosmera i Lemeshowa	5,595; $p > 0,05$		4,144; $p > 0,05$	

* $p < 0,05$;

Tabela E. Wyniki analizy regresji logistycznej dla kategorii przemoc rówieśnicza jako zmiennych wyjaśnianych dla całej grupy badanej 11–17 lat, N = 1155

	Przemoc rówieśnicza			
	kiedykolwiek		ostatni rok	
	AOR	(95% CI)	AOR	(95% CI)
Płeć	0,997	(0,752–1,322)	1,013	(0,759–1,351)
Wiek	1,187	(0,891–1,581)	0,956	(0,713–1,281)
Lokalizacja szkoły	1,741*	(1,310–2,313)	1,520*	(1,133–2,039)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	3,269*	(2,074–5,154)	1,990*	(1,347–2,939)
Zażywanie narkotyków w rodzinie	5,401*	(1,193–24,447)	1,510	(0,568–4,010)
Rozwód/rozstanie rodziców	1,543	(0,997–2,388)	1,063	(0,698–1,617)
Wsparcie społeczne	0,544*	(0,299–0,990)	0,440*	(0,253–0,763)
R ² Nagelkerke	0,105		0,051	
Test Hosmera i Lemeshowa	11,267; p >0,05		3,664; p >0,05	

*p <0,05

Tabela F. Wyniki analizy regresji logistycznej dla kategorii obciążające doświadczenia seksualne jako zmiennych wyjaśnianych dla całej grupy badanej 13–17 lat, n = 822

	Obciążające doświadczenia seksualne			
	kiedykolwiek		ostatni rok	
	AOR	(95% CI)	AOR	(95% CI)
Płeć	0,499*	(0,308–0,810)	0,470*	(0,262–0,842)
Wiek	2,432*	(1,434–4,124)	1,725	(0,940–3,164)
Lokalizacja szkoły	1,916*	(1,171–3,137)	1,713	(0,955–3,072)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	2,265*	(1,312–3,912)	2,148*	(1,140–4,045)
Zażywanie narkotyków w rodzinie	1,171	(0,348–3,939)	1,945	(0,543–6,962)
Rozwód/rozstanie rodziców	1,336	(0,722–2,472)	1,372	(0,679–2,773)
Wsparcie społeczne	0,602	(0,244–1,485)	0,783	(0,266–2,306)
R ² Nagelkerke	0,145		0,092	
Test Hosmera i Lemeshowa	5,916; p >0,05		4,600; p >0,05	

*p <0,05;

Tabela G. Wyniki analizy regresji logistycznej dla kategorii wykorzystywanie seksualne jako zmiennych wyjaśnianych dla całej grupy badanej 13–17 lat, $n = 822$

	Wykorzystywanie seksualne			
	kiedykolwiek		ostatni rok	
	AOR	(95% CI)	AOR	(95% CI)
Płeć	0,488	(0,228–1,042)	0,358	(0,112–1,147)
Wiek	2,051	(0,896–4,694)	1,667	(0,523–5,318)
Lokalizacja szkoły	0,871	(0,421–1,803)	0,527	(0,184–1,512)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	2,814*	(1,324–5,983)	3,532*	(1,247–10,006)
Zażywanie narkotyków w rodzinie	0,567	(0,065–4,927)	X	
Rozwód/rozstanie rodziców	1,606	(0,685–3,862)	1,973	(0,636–6,123)
Wsparcie społeczne	0,689	(0,178–2,670)	1,003	(0,112–9,010)
R^2 Nagelkerke	0,104		0,117	
Test Hosmera i Lemeshowa	3,254; $p > 0,05$		5,868; $p > 0,05$	

* $p < 0,05$

X – nie można obliczyć wskaźnika ze względu na zbyt małą liczbę osób, które doświadczyły wykorzystywania seksualnego i jednocześnie ktoś z bliskiej rodziny zażywał narkotyki

Tabela H. Wyniki analiz regresji logistycznych dla kategorii doświadczanego krzywdzenia jako zmiennych wyjaśnianych i choroby psychicznej domownika jako zmiennej wyjaśniającej dla osób w wieku 13–17 lat, $n = 822$

		Skorygowany iloraz szans	Choroba psychiczna domownika	R^2 Nagelkerke	Test Hosmera i Lemeshowa
Przestępstwa konwencjonalne	kiedykolwiek	AOR	2,407*	0,118	7,556; $p > 0,05$
		95% CI	(1,282–4,519)		
	ostatni rok	AOR	2,723*	0,113	6,322; $p > 0,05$
		95% CI	(1,347–5,505)		
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	kiedykolwiek	AOR	1,756	0,206	11,432; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,901–3,422)		
	ostatni rok	AOR	2,451*	0,192	6,885; $p > 0,05$
		(95% CI)	(1,277–4,703)		
Zaniedbanie fizyczne	kiedykolwiek	AOR	2,201	0,087	10,593; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,773–6,264)		
Wykorzystywanie seksualne	kiedykolwiek	AOR	1,676	0,104	3,254; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,619–4,536)		
	ostatni rok	AOR	1,106	0,117	5,868; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,263–4,647)		
Obciążające doświadczenia seksualne	kiedykolwiek	AOR	1,820	0,145	5,916; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,915–3,621)		
	ostatni rok	AOR	1,092	0,092	4,600; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,471–2,532)		
Przemoc rówieśnicza	kiedykolwiek	AOR	4,692*	0,174	8,277; $p > 0,05$
		(95% CI)	(1,908–11,539)		
	ostatni rok	AOR	3,409*	0,098	3,964; $p > 0,05$
		(95% CI)	(1,784–6,513)		
Wiktyimizacja pośrednia	kiedykolwiek	AOR	2,509*	0,214	6,263; $p > 0,05$
		(95% CI)	(1,213–5,191)		
	ostatni rok	AOR	1,860	0,187	2,187; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,571–6,054)		

* $p < 0,05$

Iloraz szans dostosowany ze względu na płeć, wiek, lokalizację szkoły, nadużywanie alkoholu w rodzinie, zażywanie narkotyków w rodzinie, rozwód/rozstanie rodziców, wsparcie społeczne

Tabela I. Wyniki analiz regresji logistycznych dla kategorii doświadczonego krzywdzenia jako zmiennych wyjaśnianych i próby samobójczej domownika jako zmiennej wyjaśniającej dla osób w wieku 15–17 lat, $n = 502$

		Skorygowany iloraz szans	Próba samobójcza domownika	R ² Nagelkerke	Test Hosmera i Lemeshowa
Przestępstwa konwencjonalne	kiedykolwiek	AOR	3,207	0,130	8,458; $p > 0,05$
		95% CI	(0,748–13,753)		
	ostatni rok	AOR	5,203*	0,105	9,681; $p > 0,05$
		95% CI	(1,448–18,694)		
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	kiedykolwiek	AOR	2,876	0,198	11,807; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,527–15,706)		
	ostatni rok	AOR	6,361*	0,182	5,347; $p > 0,05$
		(95% CI)	(1,196–33,841)		
Zaniedbanie fizyczne	kiedykolwiek	AOR	1,322	0,100	8,433; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,111–15,775)		
Wykorzystywanie seksualne	kiedykolwiek	AOR	3,276	0,120	1,339; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,781–13,740)		
	ostatni rok	AOR	2,224	0,201	5,850; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,348–14,226)		
Obciążające doświadczenia seksualne	kiedykolwiek	AOR	0,890	0,124	4,798; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,203–3,911)		
	ostatni rok	AOR	0,487	0,049	7,359; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,051–4,646)		
Przemoc rówieśnicza	kiedykolwiek	AOR	X	0,195	9,351; $p > 0,05$
		(95% CI)			
	ostatni rok	AOR	4,035	0,114	1,787; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,769–21,171)		
Wiktymizacja pośrednia	kiedykolwiek	AOR	5,369*	0,217	5,643; $p > 0,05$
		(95% CI)	(1,244–23,165)		
	ostatni rok	AOR	1,104	0,164	3,990; $p > 0,05$
		(95% CI)	(0,108–11,308)		

* $p < 0,05$

X – nie można obliczyć wskaźnika ze względu na zbyt małą liczbę osób, które doświadczyły przemocy rówieśniczej i jednocześnie ktoś z bliskiej rodziny podjął próbę samobójczą
 Iloraz szans dostosowany ze względu na płeć, wiek, lokalizację szkoły, nadużywanie alkoholu w rodzinie, zażywanie narkotyków w rodzinie, rozwód/rozstanie rodziców, wsparcie społeczne oraz chorobę psychiczną domownika

Tabela J. Wyniki analizy regresji logistycznych zachowań autodestrukcyjnych jako zmiennych wyjaśnianych

	Samookaleczenia				Próby samobójcze	
	11-17 lat (N = 1155)		13-17 lat (n = 822)		13-17 lat (n = 822)	
	AOR	(95% CI)	AOR	(95% CI)	AOR	(95% CI)
Płeć	0,273*	0,182–0,409	0,305*	0,194–0,482	0,364*	0,170–0,779
Wiek	2,326*	1,570–3,445	1,775	1,097–2,873	0,948	0,451–1,993
Lokalizacja szkoły	1,093	0,740–1,616	1,028	0,665–1,589	1,097	0,554–2,172
Wsparcie społeczne	0,578	0,299–1,118	0,511	0,241–1,084	0,439	0,160–1,209
Przestępstwa konwencjonalne	1,410	0,947–2,098	1,341	0,856–2,099	1,336	0,673–2,655
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	2,950*	1,914–4,544	2,405*	1,476–3,919	2,008	0,852–4,734
Zaniedbanie fizyczne	2,549*	1,310–4,961	2,069	0,993–4,311	1,733	0,661–4,541
Wiktymizacja pośrednia	2,586*	1,658–4,032	2,531*	1,555–4,121	2,878*	1,456–5,690
Przemoc rówieśnicza	3,37*	2,011–5,646	2,748*	1,567–4,819	7,310*	1,647–32,447
Obciążające doświadczenia seksualne	–		1,954*	1,200–3,180	1,704	0,833–3,487
Wykorzystanie seksualne	–		1,58	0,802–3,114	3,377*	1,507–7,568
R ² Nagelkerke	0,362		0,374		0,343	
Test Hosmera i Lemeshowa	5,688; p > 0,05		6,649; p > 0,05		6,013; p > 0,05	

*p < 0,05;

Tabela K. Wyniki analiz regresji logistycznych dla samookaleczania jako zmiennej wyjaśnianej i kategorii doświadczonego krzywdzenia w ciągu całego życia przy jednoczesnym wsparciu społecznym jako zmiennych wyjaśniających

	11-17 lat				13-17 lat			
	AOR	(95% CI)	R ² Nagelkerke	Test Hosmera i Lemeshowa	AOR	(95% CI)	R ² Nagelkerke	Test Hosmera i Lemeshowa
Przestępstwa konwencjonalne × wsparcie społeczne	0,469	0,213–1,035	0,195	2,102 p > 0,05	0,324*	0,126–0,829	0,226	2,748; p > 0,0
Przemoc ze strony bliskich dorosłych × wsparcie społeczne	0,461*	0,214–0,996	0,189	7,612; p > 0,05	0,487	0,207–1,145	0,196	2,315; p > 0,05
Zaniedbanie fizyczne × wsparcie społeczne	0,432	0,162–1,157	0,228	6,093; p > 0,05	0,357	0,109–1,175	0,232	5,249; p > 0,05
Wiktymizacja pośrednia × wsparcie społeczne	0,351	0,102–1,206	0,174	4,683; p > 0,05	0,216	0,038–1,230	0,189	2,923; p > 0,05
Przemoc rówieśnicza × wsparcie społeczne	0,603	0,312–1,168	0,166	4,544; p > 0,05	0,560	0,269–1,164	0,157	2,520; p > 0,05
Obciążające doświadczenia seksualne × wsparcie społeczne	–		–	–	0,330	0,088–1,241	0,133	3,223; p > 0,05
Wykorzystywanie seksualne × wsparcie społeczne	–		–	–	0,244	0,017–3,417	0,115	0,809; p > 0,05

*p < 0,05;

Tabela L. Wyniki analiz regresji logistycznych dla samookaleczania jako zmiennej wyjaśnianej i kategorii doświadczonego krzywdzenia w ciągu ostatniego roku przy jednoczesnym wsparciu społecznym jako zmiennych wyjaśniających.

	11–14 lat N = 1155				13–17 lat n = 822			
	AOR	(95% CI)	R ² Nagelkerke	Test Hosmera i Lemeshowa	AOR	(95% CI)	R ² Nagelkerke	Test Hosmera i Lemeshowa
Przestępstwa konwencjonalne × wsparcie społeczne	0,484	0,171–1,370	0,164	3,682; p >0,05	0,460	0,145–1,457	0,151	3,537; p >0,05
Przemoc ze strony bliskich dorosłych × wsparcie społeczne	0,408*	0,175–0,950	0,174	7,134; p >0,05	0,431	0,164–1,131	0,179	0,701; p >0,05
Wiktymizacja pośrednia × wsparcie społeczne	0,417	0,059–2,953	0,246	1,965; p >0,05	X		X	X
Przemoc rówieśnicza × wsparcie społeczne	0,530	0,256–1,098	0,182	5,140; p >0,05	0,468	0,205–1,069	0,176	6,675; p >0,05
Obciążające doświadczenia seksualne × wsparcie społeczne	–		–	–	0,212	0,022–2,035	0,114	0,503; p >0,05
Wykorzystywanie seksualne × wsparcie społeczne	–		–	–	X		X	X

*p <0,05;

X – nie można obliczyć wskaźnika ze względu na zbyt małą liczbę osób, które doświadczyły przemocy i nie otrzymały wsparcia; modele regresji kontrolowane o wpływ poci, wieku i lokalizacji szkoły

Tabela Ł. Wyniki analiz regresji logistycznych dla podejmowania próby samobójczej jako zmiennej wyjaśnianej i kategorii doświadczonego krzywdzenia w ciągu całego życia przy jednoczesnym wsparciu społecznym jako zmiennych wyjaśniających, 13–17 lat, $n = 822$

	Kiedykolwiek				Ostatni rok			
	AOR	(95% CI)	R ² Nagelkerke	Test Hosmera i Lemeshowa	AOR	(95% CI)	R ² Nagelkerke	Test Hosmera i Lemeshowa
Przestępstwa konwencjonalne × wsparcie społeczne	0,541	0,159–1,850	0,137	5,847; $p > 0,05$	0,912	0,177–0,4700	0,085	2,707; $p > 0,05$
Przemoc ze strony bliskich dorosłych × wsparcie społeczne	0,677	0,206–2,222	0,127	7,995; $p > 0,05$	0,731	0,214–2,498	0,120	3,170; $p > 0,05$
Zaniedbanie fizyczne × wsparcie społeczne	0,367	0,101–1,335	0,146	4,813; $p > 0,05$	–	–	–	–
Wiktyimizacja pośrednia × wsparcie społeczne	1,279	0,104–15,803	0,063	1,822; $p > 0,05$	0,295	0,019–4,471	0,277	2,089; $p > 0,05$
Przemoc rówieśnicza × wsparcie społeczne	0,830	0,153–4,487	0,084	2,468; $p > 0,05$	0,489	0,183–1,307	0,133	7,224; $p > 0,05$
Obciążające doświadczenia seksualne × wsparcie społeczne	0,464	0,186–1,158	0,080	6,292; $p > 0,05$	0,780	0,121–5,036	0,108	1,656; $p > 0,05$
Wykorzystywanie seksualne × wsparcie społeczne	0,160*	0,035–0,727	0,178	2,940; $p > 0,05$	X	X	X	X

* $p < 0,05$;

X – nie można obliczyć wskaźnika ze względu na zbyt małą liczbę osób, które doświadczyły przemocy i nie otrzymały wsparcia społecznego; modele regresji kontrolowane o wpływ płci, wieku i lokalizacji szkoły